

← כג ואתחנן אליהוה בעת ההוא כג וצִלִּיתִי קָרָם יי בעדנא יהוה

לקט בהיר

רש"י

טז) כנראה דעת רבינו (והוא דעת חז"ל בספרי) ג' לשונות בענין זה, א) חנס, ב) חן וחסד, ג) חמינה, בחיבת חנס המ"ם נוסף ויכול לבוא בנו"ן על משקל ריק ריקס ריקן, ולפי"ז התי"ו שבחיבת ואתחנן שימוש הוא על משקל אֶתְפַּעַל (רא"ם - לברשו), וא"כ אין פירושו ואתפלל ואינו אחד מעשרה לשונות של חפלה, אלא פירושו ואתחנן ואשאל (שאלתי) מתנת חנס: יז) ר"ל שום מין זכות עצמם, אפילו זכות אבות וכדומה לזה אינם מזכירים בשתפילים על עצמם

(כג) ואתחנן. הין חנון בכל מקום אלה לשון מתנת חנס"י אף על פי שיש להם ללדיקים לחלות במעשיהם העושים הין מבקשים מאת המקום"י אלה מתנת חנס (כפ"י) (לפי שאמר לו (שמות י"ג י"ט) וחנתי את אשר אחון"י) אמר לו בלשון ואתחנן (תהני) דבר אחר זה אחד מעשרה לשונות שנקראת חפלה"י (תהנה) כדאיתא בספרי: **אבעת ההוא**. לאחר →

(משא"כ שאר תפלות משה רבע"ה שהיו על ישראל), ויותר מזה שאפילו סתם אינם מתפילים אלא אומרים בפירוש שאין להם זכות עלמין ועומדים כעני בפתח ומבקשים מתנת חנס, וכל זאת מחמת ענותנותן היחירה ושפלות עלמין בעיני עצמן, או אפשר שאין כדאי להם לנכות מעט מזכותיהם הנפון להם כנגד כל חיי עוה"ו, לזה אין מתפילים סתם שאם יש להם זכות מוטב ואם לאו יהיה מתנת חנס, אלא שואלים דוקא מתנת חנס (גד"י), עוד יש לומר כוונת רבינו, שיש להם במה לחלות זה דעת המון עם, אבל הם אין מבקשין לפי שהם יודעים האמת שאין בשר ודם המגיע לו, כי אם צדקת מה תתן לו, ושכר מצוה מצוה, וכל מה שעושה לעצמו הוא עושה, וזה מיושב משה רבינו אשר כלתה נפשו שיענהו הקב"ה למה לא שאל שביל מעשיו או מעשה אבותיו אחר שראה שלא קבל מתנת חנס (קניזל): יח) בדפוס הראשון גם בכתיב יד העתיקים נשמט מאמר זה, גם המורתי נראה שלא היה לפני גירסתו זו (וכן בספרי ליתא והוא מן המתומאה), ונכון שלא לגרסה, כי שם בפ' תשא נראה מן הכתוב ומן דברי חז"ל שאינו מלשון חנס אלא מלשון חן וחסד ורחמים, והוא ענין אהבה וחבה, כלומר וחנתי אחן לו חן שימלא חן בעיני למי שארצה לחון, אבל אין הכרח ויכול להיות גם שם מלשון חנס, ואם גרסין לה יהיה פירושו, כי מנין עלה בדעת משה לשאול מתנת חנס הלא אין בשר ודם שיתן מתנת חנס, ומה טענתו ולמה יתן לו מה שאינו מגיעו, לזה אמר לפי שאמר לו וחנתי וגו' (ג"א): יט) ואלו הן: זעקה, שועה, נאקה, רנה, פגיעה, נפול (ואחנסל), פלול (תפלה), עתירה, חילוי (ויחל), חנון (תחינה), וחז"ל בספרי הביאו ראיה מן הכתובים על כולן, ולפי"ז תי"ו של ואתחנן יסוד

אור ההיים

כג. ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר. לריך לדעת אומרו בעת ההיא"י). ורבותינו ז"ל אמרו (ספרי) כשראה שגפל סיחון ועוג לפניו וכו', לדבריהם חזר למה שלפניו"י שהיא מלחמה סיחון ועוג, ולפי זה טעם המאמר לומר שזולת מה שהיה בעת ההיא"י לא הייתי מתפלל כי הגזירה כבר נגזרה, ונראה לומר בהעיר עוד אמרו לאמרי, ורבותינו ז"ל דרשו (שם) שאמר משה לה' השיבני על דברי אס אני נכנס לארץ, וזה דרך דרש, אכן פירוש אומרו בעת ההיא הוא זמן שנשבע ה' על דור המדבר שלא יראו את הארץ שאמר בפרשה

אור בהיר

א) אינו ידוע על איזה עת הוא חזר ובכלל מה נפקא מינה בלחה עת. ב) פי' סוף פרשה דברים. ג) שחשתי שהומר נדרי. ד) למי יאמר ה'. ה) קודם שהחילו לנות מתי מדבר.

שכששחי ארץ נ הנדר: לאמר. משה לפני המ חעשה את שאל דדין"י (כס): א שנינו נוסחאות מחשבו ארנס והגמילות לו אומר זאת להשמי היו לפניו, א) הגו והשבעה שנשבע אצל אחר שהסכיב מקצתו הותר כולו הירדן, על כן ואי והאמת היה שצין (ג"א): בא) ו שיפקוד הקב"ה נ מקומות, אחד בפ גואלס, והשני בפ' הודיעני אם אפול והשיבו על שאלתי הספרים, אצל אם שהכוונה בו שמרפ בכל זאת ואינו חו מלהתפלל וליך לז עוד, או שאין אמו בקשה רק שאלה נ מקום שנאמר ה' ז על עצמו להתי לפניו לבטל גם מדין נדר שהות והוא אומרו לא הנאמרים אלא בחכמה כי יותר לכתור שבעת

ואתחנן אל ה' דבר התיא לאמר - יסויו תפלה וקדושת אלה

לְמִיָּמָר: כִּד יי אֱלֹהִים אֶת שְׂרִיתָא לְאָמַר: כִּד אֲדַנִּי יְהוָה אֶתָּה הַחֲלוֹת

רש"י

לקט בהיר

שכנשתי ארץ סיחן ועוג^(כ) דמיתו במא הותר הנדר: לאמר. זה אחד משלשה* מקומות^(כא) שאמר משה לפני המקום איני מניחך עד שתודיעני אם חשכה את שלחתי אם לאו^(כב): (כד) אדני ה'. רחום בדין^(כג): (כס): אתה החלות להראות את עבדך. שינוי נוסחאות: חסד

הוא, ויכול ליפול ממנו כמו מ"ו של תפלה כלומר אינו שימוש, ומכל מקום ענינו ופירושו "הפצרת" התפלה, ויאמר בשעת לילה או חולי הנריך רפואה וכדומה לזה, משא"כ תפלה יאמר גם על הקרבת התועלת או על התמדת הטובה שלא יפסוק (לבוש): (כ) כלומר שייך על דמיון ליה על סוף פרשת דברים שסיפר מלחמת סיחן ועוג שירשו את ארצם והנחילו לנבי גד וראובן (ולא על ואלה יהושע צוית כי פשוט הוא שלא לזה רק אחר שחסם תפלתו), ואמר, שהכתוב אומר זאת להשמיע שדוקא בעת ההוא ולא בשעת הגזירה, ולמה, שחשנתי שהותר הנדר (רא"ם), וביתר ביאור, כי ב' דברים היו לפניו, א) הגזירה אשר נגזר עליו בעבור עון ופגם אשר לא קדשם אומי שלא להביא את ישראל לארץ ירושלים, ב) הנדר והשבעה שנשבע הקב"ה כביכול, וכדי שלא ירבה בתפלה, א"כ היאך יעלה על הדעת לבטל הגזירה אם הוא נגדר ושבעה, אבל אחר שהפכים הקב"ה לנחל את ארץ סיחן ועוג לנבי גד וראובן נמצא ממילא שנתבטל השבעה למפרע, שגדר שהותר מקצתו הותר כולו, אבל אין זה אומר שנמחל לו עונו, ויש יום לאל איום לקיים גזירתו שלא יעבור לארץ הטובה שבעבר הירדן, על כן ואתחנן לבטל גם הגזירה בתשובה ותחנונים (ולזה לא אמר רבינו דמיתו גזירתי או שנמחל עוני), והאמת היה שבין הגזירה ובין הנדר היו על הארץ אשר "נשבעתי" להאבות ולא היה ארץ סיחן ועוג בכלל ולא הותר מקצתו (ג"א): (כא) ואלו הן: אחד כשהתפלל על מרים דכתיב (שם כ"ו ט"ו) וידבר משה אל ה' לאמר, והשלישי כאן, ובספרי כאן מנו חו"ל עוד ב' שיפוקד הקב"ה מנהיג אחריו דכתיב (שם כ"ו ט"ו) וידבר משה אל ה' לאמר, והשלישי כאן, ובספרי כאן מנו חו"ל עוד ב' מקומות, אחד בפ' וארא (ו' י"ב) וידבר משה לפני ה' לאמר הן בני וגו' ואני ערל שפתיים, ששאל משה הודיעני אם אתה גואלם, והשני בפ' בשלח (י"ג ג') וינמא שם העם למים וגו' וינעק משה אל ה' לאמר וגו' עוד מעט וסקלוני ששאל משה הודיעני אם אפול בידים אם לאו, ובפ' פנחס שם בפירושו למה השמיט את החמישי, ויש על זה פירושים שונים, גם יש שרצו לשבש כל והשיבו על שאלותיו עכ"ל (ועיין שם בפירושו למה השמיט את החמישי), ויש על זה פירושים שונים, גם יש שרצו לשבש כל הספרים, אבל אם נדייק בדברי חו"ל ובדברי רבינו אין עוד קושיא, רבותינו דייקו ודרשו בכל המקומות יתור חיצה לאמר שהכונה בו שמרע"ה שאל ואזה לשמוע תשובה על שאלותיו ובקשותיו והקב"ה נענה לו והשיב לו בכל פעם, ורש"י מודה בכל זאת ואינו חולק, אך אמר עוד דבר בענין זה שג' פעמים הללו אמר משה איני "מניחך" וגו' פ"י אין אני מניח מלהתפלל וליך לדרכי בחקיה שבדאי תשמע תפלתו, אלא תתפלל עד שתאמר לי תשובה אם כבר נתקבל תפלתו ואיני לריך עוד, או שאין אתה עמיד לקבלו ולא יועיל, וזאת לא שייך רק בג' מקומות הללו, משא"כ בפ' וארא ובפ' בשלח שלא הייתה בקשה רק שאלה (ג"א): (כב) ידוע הוא שרוב דברי רבינו נסדר במדבר דברים נובעים מן הספרי, חו"ל: ה' אלהים כל מקום שנאמר ה' זו מדת רחמים שנאמר (שמות ל"ד) ה' אל רחום וחנון, כל מקום שנאמר אלהים זו מדת הדין שנאמר (שם

אור החיים

על עצמו להחיר שבעה שעליו ואחר כך יאמר לפניו לבטל גם על ישראל, ויהיה הדבר קל להשיג מדין נדר שהותר מקצתו הותר כולו, (נדרים ס"ו). והוא אומרו לאמר פירוש אין תכלית הדבר בדברים הנאמרים אלא לאמר עוד דברים אחרים, וזה עשה בחכמה כי יתור יהיה נקל להתקבל תפלתו על עצמו להחיר שבעה הגזירה שעליו להיותו נקי ולדיקו)

אור בהיר

(ו) מעון המרגלים.

הדיא
מתנת
תלות
זוס"
ג י"ט
תנח"
לכ"ט
לאחר
שאין
זן, או
זכות
ות זה
ושכר
שביל
שמט
ז בפ'
זנות
רושו,
גישו,
פלול
יסוד
כמו
זעה
ועה
לשון
זמר
על
זמנו
רוש
גם
ולא
פלל
זמר

2

לְאַחֲזָאָה יְת עֲבָדְךָ יְת רַבּוּתְךָ וְיֵת יָדְךָ תִּקְפֹּתָא דִּי אֲתָ הוּא

לְהִירָאוֹת לְאֲתֵּעֲבָדְךָ אֲתֵּגְדַלְךָ וְאֲתֵּי

רש"י

לקט בהיר

כ"ג) עד האלהים יצא דבר שניהם עכ"ל, הרי שהעמידו חו"ל כל דבריהם אלו על שם אחד שהוא שם הוי"ה ב"ה אשר אינו מנוקד כאן כרגיל שב"א חול"ם קמ"ץ אלא סגול"ל חול"ם חירי"ק שהקרי אינו כמו שאר שם הוי"ה שאנו קורים אדני" אלא אנו קוראים אותו אלהים שהוא דין ודיין ומשפט, הרי זה אומר רחום אלה ומתנהג במדת רחמים כשאתה יושב לדון ולשפוט את עולמך (והוא כענין הנדקים

פחה, להיות עומד ומתפלל"י אף על פי שנגזרה גזירה, אמר לו ממך למדתי שהמרת* לי (במיה כ"ג י"י) ועתה הניחה לי, וכי תופס הייתי בך, אלא לפתוח פחה שבי (היכה) הגוי (הדבר) להתפלל עליהם, כמו כן הייתי סבור לעשות עכשיו (בש: א) את גדלך. זו מדה טובה י"י, וכן הוא אומר (במיה כ"ג י"י) ועתה יגדל

שינוי נוסחאות: אהיה אהיה

מהפכין מדת הדין (לרחמים - ב"ב), ורנינו שהביא ב' השמות לדיבור המתחיל, משום שרצונו להראות הכרחו להביא דרוש זה, כי למה להקדים למשה ב' שמות, בשלמא שם אדני שפיר לומר אלה אדני מורי ויוצרי החלות להראות וגו', אבל שם הוי"ה נניקוד זה ודאי שהכוונה בו כמו שאמרנו, ובה סלקה טענת הרמב"ן ו"ל עיי"ש (רא"ם - אה"ח), גם יש לומר כפי דעת הרמב"ן ו"ל ששם אדני דין מלשון אדנות ורבות ואעפ"כ אינו מהופך שפירוש דברי רבינו רחום בדין (אדני) כשאתה יושב בדין (הוי"ה) אלה ממחקו ברחמים (רא"ם): (בג) רצונו לומר לא היה עולה על דעתי להרהיב עוז להתפלל נגד גזירתך, שהלא בטל רעיון מפני רצונו, אלא שפחת זה אלה שפחת לי בזה שנתת לפני סיון ועוג, ולמדתי זאת שהוא פתח ממעשה שאחר העגל, ששם ודאי שפחת היה שאל"כ וכי תפוס הייתי בך, וגם הועיל תפילתי ונתבטל אז הגזירה הרי שפחת היה, והטעם, שרצונך כניכול שניקוד יבטלו גזירתך, כמו כן ששנתי עכשיו (ד"ד), ומביא דברי רז"ל אלו קודם לפשוטו, כי קרוב הוא מאוד לפשוטו ומתאים ומונה ככתוב יפה, כי לפי פשוטו מה זה התחלה, ומה טעם זו עושה על בקשתו, אדרבה אם כבר נתחמד להראות לו מלחמת סיון ועוג זו היה נוחת שדי לו בזה, גם אינו מיושב שפיר לפי"ז מה שמפליג כל כך במעשה הנלחמן של סיון ועוג (מ"ל): (כד) ר"ל, בזה שפחת לי פחה הראית גודל מדת טובך לסלוח על פשעי בני אדם,

אור החיים

התחלת פתח בצערה שכנסה לנחלות בני גד ובני ראובן ע"כ, קשה בשלמא טענת התחלה וגם טענת אלה פתחה לי להתפלל הם דברי טעם לתפלה אבל טענת פחה בהתרה מה ראייה מביא ממה שבהור לו שזענתו ליתרו שאני שזענת יתרו שהיה לה פחה וישנה בהתרה, והפחה הוא שבא אליו דבר מלך שלטון ללכה בשליחותו ואין לך פחה גדול מזה"י, מה שאין כן שזענתו יהצרך אין נודק בה פחה שכל הפתחים גלוי ולפוי לפניו והוא מגיד מראשית אחרית"י, ויתבאר על פי מה שכתב רמב"ם בפרק ו' מהלכות שזענות וז"ל מי שנשבע ולא ניהם ובה לקיים שזענתו אם ראו ב"ד שהת שזענה זו מקיום מצוה"י) או שלום בין אדם לחבירו וכו' ביה

לזכות כפי הדין הוכרח לשהף מדת הרחמים כי מי זה יטדק לפני מלך עולם צטוען ונטען וכהיב (ההלים קמ"ג) כי לא ידק לפניך כל חי, לזה מהק הדין במדת הרחמים:

אתה החילוח וגו'. היצה החילוח פירשו ז"ל בצפרי בשלשה דרכים, לשון התחלה, ולשון הפלה על דרך אומרו (מלאכי א') חלו נא פני אל, ולשון התרה"י, וז"ל ספרי אלה החילוח אלה התרה נדרי שבעה שהמרת לי (שמות ג' י') הולא את עמי וגו' ואמרתו לך כבר נשבעתי ליתרו וגו', דבר אחר אלה פתחה לי פחה להתפלל שהמרת לי (ע' י"ד) הרף ממני וגומר וכי תפוס הייתי בך וכו', וכפי זה מפרש החילוח לשון תפלה"י, דבר אחר

אור בהיר

ע"ד, (טז) מלשון לא יחל דברו. (יז) ויהיה פי' אלה החילוח אלה עשית שאתפלל בעגל ובה לימדת אותי שיש בה תפלה לבעל גזירה. (יח) שאם היה יודע זאת ודאי שלא היה נשבע. (יט) ואין דבר חדש יכול לנא בשלמא שיתחרט כניטול. (כ) פי' שזענתו מנעו מלקיים איזה מצוה.

יִדְךָ הַחֲזִיקָה אֲשֶׁר מִי־אֵל בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ
 אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיךָ וּכְגִבּוֹרֹתֶיךָ:
 אֲעִבְרָה־נָא וְאֶרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ

אֶלְהָא דְשִׁכְנָתְךָ בְּשָׁמַיָא מְלַעְלָא
 וְשָׁמַיָא בְּאֶרְעָא וְלִית דְּיַעֲבֵד
 כְּמַעֲשֵׂיךָ וּכְגִבּוֹרֹתֶיךָ: כִּי אֲעִבֵר
 בְּעַן וְאֲחִזִּי יְת אֶרְעָא שְׂבָתָא דִּי

לקט בהיר

רש"י

ומצא ראה סליחתו וכפרתו מראה גדולת כמו ב"ה דכתיב
 יגל נא כח ואחריו סלחתי כדנרך: (כה) כלומר חוקת יד
 ימיך אשר מלא רחמים נראה ויכר כשיכבשו רחמך את
 כעסק לקבל שנים, וכל זאת למדתי צעה שפתחת לי
 פתח: (כו) שרים היושבים אלל המלך בקמדריות (כסא
 מלכים) ומייעלים אותו, בלשון יווני (ולא כש"ח)
 (הערוך): (כז) ר"ל משה השב כן נכוונת חיצת
 החלומי, שכל כנישת סיון ועוג יהיה רק החללה על כל
 מה שעמד לתת לפניו, לזה בא בטענה על הגמר, אבל באמת
 היחה הכוונה על שצרת לצו וגמית רוחו של סיון
 ואמוריים, שעל ידי זה היו כבר נתונים ביד ישראל
 (ארה"ח), או כמו שפירש רש"י שם על כפיית שרו של מעלה עיי"ש:

נא כח כ' (כס): ואת ידך. זו ימיך שהיא פשוטה
 לכל באי עולם (לקבל שנים) (ספרי פ"ה): החזקה.
 שאתה כובש ברחמים"י את מדת הדין בחוקה*
 (כט): אשר מי אל וגו'. איך דומה למך בשר ודם
 שיש לו יועלץ וסנקתדרין* (י) הממהין בידו כשרולה
 לעשות* חסד ולעבור על מדותיו (אבל) אתה אין מי
 שימחה* בידך אם תמחול לי ותצטל גזירתך (כט),
 ולפי פשוטו אתה החלות להראות את עבדך מלחמת
 סיון ועוג דכתיב (ב' י"א) ראה החלומי תח לפניך"י
 הראני מלחמת ל"א מלכים: (כה) אעברה נא. אין
 שיינו נסחאות: החזקה: יקוסטרין: כנמול: ימחה:

אור החיים

דין נושאים ונותנים עמו עד שיתנחם וכו' ומתירים
 לו ע"כ, ומשמע שהגם שאין פתח זו אללו פתח אף
 על פי כן מהתחמין עליו להתחרט, והוא מה
 שנתכוין משה בטענתו לפני ה' אתה החילות שהוא
 התיר לו שזועתו כשנשבע ליתרו הגם שלא היה
 חפץ להתיר והכריח ששבעה ימים ה' אמר לו
 (שמות ג' י') לכה ואשלחך אל פרעה והוא לא היה
 רוצה מאיזה טעם שיהיה ונשא ונתן ה' עמו עד
 שנתרצה לדבר מלוח והלך והתיר גדרו וכמו כן יתיר
 ה' שזועת גזירת משה, והגם שאין כאן פתח יש
 כאן דבר מלוח להראותו את הארץ הטובה כאומר
 אעברה נא ואראה וגו', ואם תאמר מה דמיון דין
 שכתב רמב"ם לשאלת משה כי דין רמב"ם המתיר
 הוא המקיים המלצה"י ולזה מתירין לו אבל מה
 שלפנינו ה' נשבע ובהכרתו משה הוא שזועה מלוח
 הליכה הארץ, לזה דקדק משה בדבריו ואמר את
 עבדך"י וידוע כי מה שקרה עבד קנה רבו:

כה. אעברה נא ואראה וגו'. לריך לדעת
 כוונת אומרנו נא"י, גם למה
 הולך לומר ואראה וגו' הלא כשיעבור הענין
 מעלמו מוצן שיראה וכו', ואולי שנתכוון להשיב
 השובה על הדברים המונעים ציאתו לארץ כאומרם
 ז"ל שהם ב' א' לפי שהגיע זמנו של יהושע למלוך
 (תנחומא) ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא
 נימא, ב' שלפה הקב"ה שעתידין ישראל לחטוא
 ויטרכך להשליך חמתו עליהם וחשב ה' למשכן
 בשבילם הצית המקודש כרמוז בחיצת משכן משכן
 כאומרם ז"ל (שמו"ר פנ"א"י), ובזה יש תקוה
 לחכמיה טוב לישראל וכמאמרם ז"ל (מדרש חבילים
 ע"ט) צפסוק מזמור לאסף אלהים באו גוים וגו'
 מזמור קינה מצעי ליה אלא שהשליך חמתו על
 עמים ואזנים ולא השליכה על ישראל וכו' ע"כ, ואם
 היה משה צונה בית המקדש אמרו ז"ל (סוטה ט').
 שלא היתה אומה ולשון שולעת בו וזה יסובב לשפוך

אור בהיר

כא פי' הוא שנשבע הוא שמתירים לו והוא המקיים את המלצה. **כב** ולא אמר אתה החילות להראות לי. **כג** הלא כל
 הענין בקשה ולמה ללוינו עוד בלשון בקשה, ועוד היל"ל נא אעברה וגו'. **כד** שנתמשכן בעונותיהם וכו'.

בעברא דידנא כ
 ובית מקדשא: כ

נא"י חלא לשון צי
 ירושלים"י (כט): וד
 (שמלכן עונותיהם)

מפני שהוא במקום גבו
 הקודש בין שאר עייר
 המשוכים שנתוכו הו

חמתו עליהם לכו
 דברים צפסוק (א'
 משה בדבריו להג'
 המלכות שאינה נוג'
 אעברה כדרך העו

וכנגד מיחוש עם צ
 המקדש לפדיון נפש
 אלא לראות לבד, וב
 לומר חיבת נא פיר
 כדי להשיג תקוה
 לעבור כל עוד שיש
 ימיו, ולמה שכתבתי
 זמן הגזירה של ה
 לעבור בזמן זה שע
 השכיל שנתכוון לצ
 היחה שימותו צמד
 שיהיו כולם צני ס'
 מוצן מעלמו שיכנס
 שימותו מיתח כרת.
 (צמד"ר פי"ט) כי
 הוא משה עלמו, וז
 רמזה צפסוק מה

כד פירוש חיקף ומיד
 קודם ס' שנה אלא מיתח
 גם מדוייק חיבת נא פי

באיזו מדה אתה מנהיג את עולם שלך. א"ל הקב"ה אני אראה לך, ויאמר אני אעביר כל טובי (שם, ט), א"ל איני חייב לכריה כלום כל מה שיעשה אדם מצוה חנם אני נותן להם, שנאמר וחנותי את אשר אחון (שם).

ד"א' ואתחנן. מה כתיב למעלה מן הענין ועריו נתתי לראובני ולגדי (דברים ג, יב), למד משה את באי העולם שלא יאמך אדם הואיל וחולי שלו מסוכן ועשה דייתיקי וחלק כל אשר לו לא יאמר לא אתפלל עוד, אלא יתפלל שאין הקב"ה פוסל תפלת בריה. שהרי משה עשה דייתיקי, שנאמר ועריו נתתי לראובני ולגדי, ולמכיר נתתי את הגלעד (שם, ט), ואצו אתכם בעת ההיא לאמר (שם, יח), ואת יהושע צויתי וגו' (שם, כא) ואתחנן אל ה', למה, כדי שיכנס לארץ.

זש"ה' והוא מהשנא עדיניא וזמניא (דניאל ב, כא). א"ר אבין משל למלך שהיה לו אוהב והוא ממנה דוכסין ואיפרכין ואסטרטליטין. לאחר ימים ראו אותו מבקש מן השוער ליכנס לפלטיין ואינו מניח לו. היו הכל תמהין והיו אומרים אתמול היה ממנה דוכסין ואפרכין ואסטרטליטין ועכשיו מבקש ליכנס לפלטיין ואין מניחו. אמרו שעתיה עברת. כך משה אתמול גזור על הקב"ה והוא מקיים, קומה ה' (במדבר י, לה), שוכה ה' (שם, לו), ואם בריאה יברא ה' (שם טו, ל) עכשיו מתחנן ומתחבט ליכנס לארץ ישראל ואין מתקבל, שעתיה עברת.

תחנונים ידבר רש (משלי יח, כג) זה משה שבא אצל בוראו בתחנונים, ואתחנן. [ועשיר יענה עזות] (שם), ועשירו של עולם יענה אותו עזות. ד"א תחנונים ידבר, אלו נביאי ישראל. אין לך גדול בנביאים כמשה וישעיה ושוניהם לא באו אלא בתחנונים. ישעיה אמר ה' חננו לך קיינו (ישעיה לג, ב), ומשה אמר ואתחנן אל ה'. ועשיר יענה עזות, אלו נביאי אומות העולם. אין לך צדיק באומה יותר מאיוב ולא בא אלא בתוכחות, שנאמר אערכה לפניו משפט ופי אמלא תוכחות (איוב כג, ד).

תתיג ד"א' ואתחנן, משל למטרונא שילדה בן, כל ימים שבנה קיים היתה נכנסת בפלטיין בזרוע. לא עשתה אלא מת בנה מבקשת ליכנס ואינה נשמעת. כך כל ימים שהיו ישראל קיימים היה משה נכנס לפני הקב"ה בזרוע, למה ה' יחרה אפך (שמות לב, יא), סלח נא לעון (במדבר יד, ט). כיון דכתיב במדבר הזה יהמו ושם ימותו (שם, לה) התחיל מבקש ליכנס והיה מתחנן.

בעת ההיא, באיזו עת באותו עת שנתמנה יהושע. משל לה"ד לאפרכוס שהיה בארכי שלו [פי] בשלטנותו והיה גזור על המלך והוא עושה, היה פודה למי שירצה וחובש למי שירצה. כיון שנתחלף ונתמנה אחר תהתיו התחיל מבקש ליכנס לפלטיין ולא היה מניח לו. כך משה כל ימים שהיה בארכי שלו אמר יחי ראובן ואל ימות (דברים לג, ו), וחובש למי שירצה וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה (במדבר טז, לג). כיון שנתחלף ונתמנה יהושע התחיל להתחנן ליכנס לארץ ישראל.

ד"א' מהו בעת ההיא לאמר, לאמר לדורות שיהו מתפללין בשעת צרה, שהרי משה אע"פ שנאמר לו לכן לא תביאו את הקהל (שם כ, יב) התחיל מתחנן.

ד"א' והוא מהשנא עדיניא וזמניא (דניאל ב, כא). משל לשלטון שהיה עושה כל מה שהיה מבקש

ולא היה המלך ממחה ג אמרו לו את הוא שהיי משה ויהי ביטורון מלך אלהים, שנאמר ראה נח והיה גזור כל מה שהיה שוכב עם אבתיך (דברים אנון. לשעבר נכנס לפלג (שם ב, יב). פינה את הצ (תהלים לט, יב), זה משו המורים (שם כ, י). אם כ

אמר שלמה לכל זמן ר' והוא עושה, שנא (שם, יד). וכן במתאוננים דורס בתוך האש ומשקט לו אתה יודע שגזר הקב כאשר דבר מלך שלטון משה יודע אני שאמר ו אומר טוב ה' לכל וגו'

כמה ישא אדם בין דכתיב ואתחנן אל דרש רבי שמלאי לעוי בעת ההיא לאמר

משה מארבעה צדיקים ברמז רס"ו. מש זכרון בספר ושים באז אמרו יהושע מנחיל ליש עומד ומתחנן, שנאמר וז שגזר על בנו שלא יכנס בפתח ראשון ושתקו לו, ונזפו בו אמרו לו דיין

ציון המדרש י מדרש ילמדנו יא

תתיג כמה ישא אדם ו הקדוש ברוך הוא.

ציון המדרש נשם אות דיה דדברים רבה פיב אות ג השם אות ד ושם דברים רבה פיב אות ה השם אות ו דברים וטא

ברית אברהם

תתיג דוכסין וכו'. מיני מושלים הם. שעתיה וכו'. שעתו זמן ממסלמו עברה.

אֲשֶׁר לֹא־יִרְאוּן וְלֹא יִשְׁמְעוּן וְלֹא יֵאָכְלוּן וְלֹא יִרְיִחוּן: ^{כט} וּבִקְשֶׁתָם מִשָּׁם אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּמִצֵּאתְךָ כִּי תִדְרָשְׁנוּ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ: ^ל בְּצַר לְךָ וּמִצָּאוֹךְ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים וְשִׁבְתָּ עַד־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ

וְאֵבְנָא דִּי לֹא יַחֲוּן וְלֹא שְׁמַעִין וְלֹא אֵכְלוּן וְלֹא מְרִיחוּן: ^{כט} וְתִתְבָּעוּן מִתַּמָּן דְּחִלְתָא דִּי אֱלֹהִיךָ וְתִשְׁכַּח אַרְי תְּבַעִי מִן קַדְמוּהִי בְּבָרָה וּבְבָרָה נַפְשָׁךָ: ^ל כִּד יַעֲוֹק לְךָ וַיִּשְׁכַּחְךָ כֹּל פְּתִימָא דְהַלִּין בְּסוּף יוֹמָא וְתִתּוּב לְדִחְלְתָא דִּי אֱלֹהִיךָ

וְתִקְבַּל לְמִימְרֵי רַחֲמָנָא יְיָ אֱלֹהֵי יִתְבַּלְגֶּנָה וְלֹא דַאֲבָהֶתְךָ דִּי שְׂאֵל בְּעַן לְיָוִי קְדָמְךָ לְמִן יוֹם עַל אַרְעָא וְלֹא סִפִּי שְׂמִיָּא הָךְ דְרִין אוּ דִּי

אור החיים

כט. ובקשתם וגו' בכל לצדך וגו' צר לך וגו'. ב' כתובים הבאים אלו לריכין ביאורם). דע כי יש צ' הדרגות תשובה. יש תשובה שישראל עושים מעלמן שיכירו חיוצם עם הצורא ויכופו ילרם, ויש תשובה שעושים על ידי יסורין אשר ילר להם האויב ויילעקו מכאז לב, וכנגד צ' הדרגות דיצר משה אל כל ישראל, כנגד העושה תשובה הגם שלא שמע קול נוגש אמר ובקשתם משם את ה' אלהיך^י שיתעוררו הלצנות לחיצת אלהיכם, ומלאכת, והגם שיש צידך עצירות חמורות כאמור בסמוך ועדתם שם אלהים אחרים וגו' אף על פי כן פעורין אתם מהיסורין ודי לכם התשובה, והטעם כי הדרשנו בכל לצדך שהתשובה כזו היא תשובה שלימה בכל לב ובכל נפש, וכנגד תשובה הצאה מלד היסורין אמר צר לך ומלאוך וגו' ושבת וגו' פירוש מחמת היסורין אשר ילר לך אויבך, וכאן לא הזכיר בכל לצדך וגו' כי באמתעות היסורין הוא שב, ומה שחסר לשבים מחמת יסורין צבחינת הדרגת התשובה משלימין אותו צבחינת היסורין עלמן שעברו עליהם כי היסורין ממרקין העוונות ומטהרין את הנפש, ומה שחסר לכת

הראשונה מלד שלא עברו עליהם יסורין משלימין אותו צבחינת מעלת התשובה, וכפי זה מאמר צר לך נמשך עם מה שלפניו^{כט} וזה שיעורו ובקשתם וגומר ומלאכת והטעם כי הדרשנו וגו' או צר לך וגו' ושבת הגם שלא תהיה בכל לצדך וגו'^ל, ונתן הכתוב טעם לקבלת ה' תשובה שלימה לצדך בלא יסורין או תשובה שאינה שלימה על ידי יסורין כי אל רחום ה' אלהיך^ל. עוד יתבאר הכתובים על זה הדרך ובקשתם משם^י פירוש כשהיו צין האומות שם הנקשוחו ותחפלו ללו לזכרים הצריכים לכם לחיותכם, ואינו מדבר צבקה הגאולה, ומלאכת שימלא לכם שאם לא כן יאצדו צ"מ, ואמר לשון יחודי^ל, לומר שלא לכולם ימלא כשיקראוהו בארץ העמים אלא ליחודי סגולה, והטעם כי הדרשנו וגו' פירוש לריך מבקש ה' התעלמות גדול^ל ואולי ישיגו הבקשה בסדר זה יחודי עם, ואומרו צר לך כתוב זה מדבר בהצטחה הגאולה כי צר לעם ישראל שהוא זמן הגלות עוד לוי^ל שימלאוהו כל הדברים האלה האמורים צסמוך שהם השמדה מן האדמה והפלה צין האומות והמעטה שישארו מהי מספר זה יהיה באחרית הימים והם חבלי משיח, ולא

משאחם עובדין להם (פס"ו): (לא) ולשון לא ירפך רפיון לא יפרי ולא תרפנו שלא על לשון מפעיל לה, תן לה רפיון (לצ) לימים ד ולמקצה השמש מקלה אל קלה ז על קומתו של אז השמים, והוא ה הנהיה בדבר שינוי נוסחאות . רק צמי שמקבל או מעלמו על עלמו, חשאל, אלה חשאל יחק על אשמו, מ שלפי"ו היה די לוח וגו', היל"ל בכל ה למקלה השמים, גם יהודה אמר רב אד ולמקלה השמים (מ) הראשון מן הארץ וראשו מגיע השמיני כאן לומר שאפילו נמעמד הנבחר (מ)

אור בהיר

כשיזכר מעלמותיו, הגם שאמר כבר נגללכם נפרשת דברים. ^{כט} שלפי הנראה נכפל דבר אחד צ' פעמים. ^ל בעבור שהוא ה' אלקין ולא בעבור שום זרה ולוקה. ^כ פי' נמשך על חיבת ומלאכת, שאל"כ חסר דבר זה מפסוק הב' שה' יקבל תשובתו, וגם נחית טעם של פסוק ל"א כי א"ל רחום וגו' אין לו שחר וכי מפני שה' צ"ה רחום אלה השמע בקולו אדרבה. ^כ או ג"כ ומלאכת. ^כ ודי לו באחד מנ' הדברים צ"ה וצ"ש. ^{כא} תיבת משם למה פשיטא שממקום אשר אתם שם משם אתם מבקשים, אלא לומר שעל דברים פרטים שאדם לריכים שם אתם מבקשים. ^{כב} ומלאכת הגם שהחיל בלשון רבים ובקשתם. ^{כג} ולא כל יחיד יכול להעמס בחפלת אחת. ^{כד} זה שאמר ומלאוך בחוספת וא"ו ולא אמר צר לך כי ימלאוך.

מסורת המדרש
אין גדול פסוקים פל"ב

מַעֲפֹב שֶׁהִיְתָה תְּפִלָּתוֹ מֵעֵין שֵׁם הַמְּפֹרֵשׁ שֶׁלְּמַד מִן זַגְזָגָאֵל
 רַב סוֹפֵר שֶׁל בְּנֵי מְרוֹם עַל אוֹתָהּ שְׁעָה הוּא אוֹמֵר (יחזקאל ג.
 יב) 'וְאֶשְׁמַע אַחֲרַי קוֹל רַעַשׁ גָּדוֹל בְּרוּךְ כְּבוֹד ה' מִמְּקוֹמוֹ'
 וְאִין 'רַעַשׁ' אֶלָּא זִיעַ וְאִין 'גָּדוֹל' אֶלָּא מִשָּׁה שְׁנֵאמֵר (שמות
 יא. ג) 'גַּם הָאִישׁ מִשָּׁה גָּדוֹל מְאֹד בְּאַרְץ מִצְרַיִם בְּעֵינַי עֲבָדִי
 פְּרַעֲהַ וּבְעֵינַי הָעַם' מֵהוּ 'בְּרוּךְ כְּבוֹד ה' מִמְּקוֹמוֹ' בְּשַׁעֲהַ
 שְׂרָאוֹ גִּלְגָּלִי מֵרֶכְבָּה וְשָׂרְפִי לְהִבָּה שְׁאֵמֵר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
 לֹא תִקְבְּלוּ תְּפִלָּתוֹ שֶׁל מִשָּׁה וְלֹא נָשָׂא לוֹ פָּנִים וְלֹא נָתַן לוֹ
 חַיִּים וְלֹא הִכְנִיסוֹ לְאַרְץ יִשְׂרָאֵל אָמְרוּ 'בְּרוּךְ כְּבוֹד ה'
 מִמְּקוֹמוֹ' שְׂאִין לְפָנָיו מִשׁוּא פָּנִים לֹא לְקַטֵּן וְלֹא לְגָדוֹל
 וּמִנִּין שֶׁהִתְפַּלֵּל מִשָּׁה בְּאוֹתוֹ הַפֶּרֶק חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְחֲמִשָּׁה
 עָשָׂר פְּעָמִים שְׁנֵאמֵר (דברים ג. כג) 'וְאַתְּחַנֵּן אֶל ה' בְּעַת הַהוּא
 לֵאמֹר' 'וְאַתְּחַנֵּן' בְּגִימְטְרִיא הַכִּי הוּא בְּאוֹתָהּ שְׁעָה אָמֵר
 מִשָּׁה לְפָנָי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם גְּלוּי וְיָדוּעַ
 לְפָנָיָהּ יִגִיעֵי וְצַעֲרֵי שְׁנִצְטַעֲרֵתִי עַל יִשְׂרָאֵל עַד שִׁיְהִיו

תפלתו של משה היתה דומה וכו'. שהיתה תפילתו מעין שם המפורש שלמד - משה - מן זגזגאל - המלאך - רבו, סופר של בני מרום (כן הגי' שם) - הוא שהתגלה לו בסנה (תרגום יונתן שמות ג. ב עיי"ש). ושם למד שם המפורש (שמות שם, יג"ט), וידועת שם המפורש בתפילה עושה שתתקבל. כמבואר במדרש (שוח"ט צ"א) "מפני מה מתפללין ישראל בעולם הזה ואינן נענין, על ידי שאינן יודעין בשם המפורש", שנא': "כי ידע שמי, יקראני ואענהו" וגו' (עפ"י שם). בפרשת "תפלה למשה" (תהילים צא יד"ט) ועי' רש"י שם, צ"א) על אותה שעה הוא אומר - יחזקאל, בנבואתו: "ואשמע אחרי קול רעש גדול, ברוך כבוד ה' ממקומו" - ואין "רעש" אלא זיע - שמודעזע הכל ממקומו, ורועה, (וכן תרגם יב"ע שם). ואין "גדול" אלא משה, שנא': "גם האיש משה גדול מאוד בארץ מצרים בעיני עבדי פרעה ובעיני העם" - וזהו קול הועזוע, בגלל תפילתו של האיש הגדול, ששמע מהו - א"כ מה שנא' שם: "ברוך כבוד ה' ממקומו"? בשעה שראו גלגלי מרכבה ושרפי להבה - שראם יחזקאל בנבואתו, (שם) - שאמר הקב"ה: "לא תקבלו תפילתו של משה"! ולא נשא לו פנים, ולא נתן לו חיים, ולא הכניסו לארץ ישראל - אמרו: "ברוך כבוד ה' ממקומו" - שאין לפניו משוא פנים לא לקטן ולא לגדול, וזהו "ממקומו" - מכסא משפט.

ומנין שהתפלל משה באותו הפרק חמש מאות וחמשה עשר פעמים? שנא': "ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר... אעברה נא ואראה את הארץ" - "ואתחנן" בגמטריא הכי הוי - חמש מאות וחמשה עשר. באותה שעה אמר משה לפני הקב"ה: רבש"ע! גלוי וידוע לפניך יגיעי וצערי שנצטערתי על ישראל עד שיהיו מאמינים לשמך, כמה צער נצטערתי עליהם

מֵאֲמִינִים לִשְׁ
 שְׁקִבְעֵתִי לְהֵן
 אֶרְאֶה פְּטוּבָה
 אוֹמֵר לִי לֹא
 פִּלְסֶתֶר דְּכַתִּינִי
 הַשְּׁמֵשׁ פִּי עֵנִי
 ה' וְהִיָּה כָּךְ וְ
 שְׁעַמְלֵתִי עַד
 וְיִהְיֶה עַד וְ
 הַרְשַׁע רֹאשׁ פִּי
 שֶׁל מִשָּׁה וְאוֹ
 שְׂאֵרֵד וְאֶטֶל
 'צוֹפֵה רְשַׁע
 הַשְּׁטָנִים פִּלְךְ
 שְׁנֵאמֵר (דברים
 אֲשֶׁר יִדְעוּ ה'

במצות, עד שק
 והתנחמתי: "כך
 "לא תעבור את
 סוכה כ"ט) דכתיב
 שתשלם לו, כי עני
 ה' והיה כך חטו
 ונאמן?! שנא':
 בימי הנביא עוד כוונ
 נאמן לקיים מאמרו
 מלאך סמא
 הוא - בני "כת
 מיתתו (וביל"ש שם
 ימות משה, שאו
 להמיתו" - אין
 שנא': "ולא קם

Horowitz, Phinehas ben-Zevi Hirsch,
ha-levi 1730-1805

10

ספר

פנים יפות

השלם

על התורה

והוא חלק שלישי מספר

הפלאה

למרנא ורבנא, רבן של כל בני הגולה, הגאון האמיתי, אור עולם, אביר
הרועים, מאור הגולה, בוצינא קדישא, החסיד המפורסם, קדוש ישראל

רבינו **פינחס הלוי איש הורוויץ** זצלה"ה

אשר שפט את ישראל והרביץ תורה לתלמידים

בק"ק וויטקוב ולעחוויץ ופראנקפורט דמיין

מחבר ספרי **הפלאה** על מסכתות הש"ס וחידושי שו"ע, ספר כתובה
על מס' כתובות, וספר המקנה על מס' קדושין, שבת אחים ונתיבות
לשבת על אבן העזר, ושו"ת גבעת פנחס, ועוד חיבורים יקרים

חלק חמישי

ספר דברים

יוצא לאור בהוצאה חדשה מתוקנת ומבוארת

בעיה"ק ירושלים תובב"א

שנת תשע"ז לפ"ק

(התוארים הם מנוסח ההסכמות)

פרשת ואתחנן

76 (כג) ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר.

יש לפרש מילת לאמר, על דרך שאמרו חז"ל (ברכות ד): המתפלל צריך שיאמר בתחילה ה' שפתי תפתח. וענינו, כי התפלה היא כאילו עומד בהיכל המלך ומבקש מן המלך, ואם יחשוב האדם כאמיתת מחשבתו גדולת הבורא אשר סביביו נשערה מאוד, ויכיר בשפלות האנושי, יאחזהו הפחד והרעדה לאין תכלית, עד כי יהיה כאלם לא יפתח פיו, לולי העזר מאת ה' לפתוח פיו.

וזהו שאמר (ישעיה כה, כד) והיה טרם יקראו ואני אענה, שצריך עזר מאת הבורא להיות התפלה שגורה בפיו, כמו שיבואר עוד (להלן ד, כב). וזה שתקנו לומר בתחלה ה' שפתי תפתח, שצריך להתפלל בתחלה שיענה ה' שיוכל להתפלל.

וזהו שאמר (ישעיה שם) עוד הם מדברים ואני אשמע, כיון שהתפלה היא שגורה מאת הבורא ודאי תפלתו מקובלת, כמו שאמר רבי חנינא [בן דוסא] (ברכות לד:) אם שגורה תפילתי בפי יודע אני שהוא מקובל.

וזהו שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים י, י) אני קראתיך כי תענני אל הט אונך לי וגו', דהיינו, כיון שזה שאני קראתיך הוא בעזרתך כי תענני שאוכל להתפלל לפניך, על כן הט אונך לי, כיון שתפלתי שגורה ממך.

וזהו שאמר ואתחנן אל ה' בתחלה, שיענני ה' שתהיה שגורה בפי לאמר.

עוד יש לפרש מילת לאמר, על דרך שאמר ישעיה הנביא כ"ט (ג), ויאמר ה'

יען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק רחק ממני ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה. יש לפרש, על דרך שאמרו חז"ל (ברכות כה: כג:) כל העושה תפילתו קבע אין תפילתו תחנונים, מאי קבע, שדומה עליו כמשא, [או שאינו יכול לחדש בה דבר]. מפני שהמחשבה היא העיקר בתפלה, כמו שאמרו (הענין ב) איזו היא עבודה שהיא בלב זו תפילה, ונאמר (איכה ב, יח) צעק לבם אל ה', והיא המחיה את הדיבור כמו נשמה המחיה את הגוף, ולפי גודל (מצות) [מעלת] המחשבה הדיבור הוא דיבור אלהים חיים ויש בו כח לעלות למעלה כהיכל ה', אבל הדיבורים שהם בלי מחשבה הם כמשא, כגוף בלא נשמה, וכפי המחשבה הוא החיות בדיבור, כי החי נושא את עצמו (שבת צד), וזהו שאמרו שדומה עליו כמשא.

וזהו ענין שאמר שלמה המלך ע"ה (קהלה ה, א) כי אלהים בשמים ואתה על הארץ על כן יהיו דבריך מעטים, פירוש, שהמחשבה תהיה רבה על הדיבור, שיוכל לעלות הדיבור מן הארץ לשמים.

אבל כשהדיבור רב והמחשבה מועטת, על זה אמר הנביא יען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו כבדוני, שהדיבור כבד מנשוא, כי לבו רחק ממני. גם אינו יכול לחדש בו דבר, דהיינו הדיבור היוצא מן הלב.

ועוד יש בענין, כי הדיבור היוצא מן המחשבה המחשבה קודמת לדיבור. וזהו שאמר (ישעיה כה, כד) טרם יקראו ואני אענה, שהקב"ה שומע המחשבה שהיא קודמת לדיבור ונענה קודם הדיבור. אלא שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים (יבמית דה הילין כ:). כמו שאמרו במסכת

אמרי, כל מי שאינו אומרה כלשון תחנונים. רבה ורב יוסף דאמרי תרויהו, כל שאינו יכול לחדש בה דבר.

א רבי אליעזר אומר העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים. מאי קבע, אמר רבי יעקב בר אדי אמר רבי אושעיא, כל שתפלתו דומה עליו כמשוי. ורבנן

תענית (דף כה:): שאם ירדו אין זה סימ

וזהו שאמר דוד המלך קרוב ה' לכל קורא באמת, פירוש לכל אשר במחשבה טרם אשר יקרא יראיו יעשה, היינו מחשנו שהקב"ה מתאוה לתפילו שועתם] ישמי

מה שאין כן אם אין המ שמכחין פירוש המ לומד אותו ומדבר בלשו כלשון שהוא רגיל בו, להחיות את הדיבור לעלו שאמר בזוהר (ע' חיקוי' כ בדחילו ורחימו לית ליה ג

ב "שמואל הקטן גזר תענית: הנץ החמה, כסבורין העם י אמר להם אמשול לכם למה ו פרס מרבו, אמר להם תנ ג וז"ל רבינו בפי יחיה (מט), נגש העם הזה בפיו ו רחק ממני ותהי יראת מלומדה. כי עיקר התפל על ידי הכוונה שהיא החיו ולפי עוצם הכוונה והפחד החיות שבו, אבל בלא כו ומכלתי יכולת להנשא מן שתהא החיות שהיא המח את הדיבור. על כן אמר האלהים בשמים ואתה דבריך מעטים, דהיינו מרובה להעלות גוף הדיבור פירוש המלות, אם אין מ אינו אלא כלומד את הת שאמר [ולבו רחק ממו מצות אנשים מלומדה, שהם כבדים מבלי חיות. ו פ' חקת (יט, טו), יש לפר כי נגש העם הזה בפיו כי הדיבור שהוא בדחילו ו

טו טוב יבים כי צים רבים זנוני ב' וה' רנו מעט מעט, כי שאמר

שנשארו בקדושתן אף בהיותם בגוים, קמו אבל רובם יתערכו בגוים שהם תחת המזלות ומאמינים בהם. קמח

והוא הכנת לבו, ואז תקראהו בהיותו קרוב, כדכתיב (תהלים קמ"ה, י"ה) קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת.

L

נכונים שנחערכו ז(דף ז') כי בנים גילה (דף י"ה) מלך [מהם]. נל אותן

7 (כ"ט) ובקשתם משם את ה' אלהיך ומצאת [כי תדרשנו

בכ"ל לבבך] וגו'. בתחילה אמר ובקשתם, ואחר כך אמר כי תדרשנו. ענינו, כמו שכתבנו בתחלת הפרשה, שתקנו חכמים לומר קודם התפלה ה' שפתי תפתח, היינו התפלה מאת ה' שתהיה תפילתו שגורה ויהיה לבו נכון, כמו שנאמר (תהלים י, ז) תכין לבם תקשיב אזנך, ועוד כתיב (שם נ"א, יב) לב טהור ברא לי אלהים ורוח נכון וגו'.

וזוהו שאמר, שבתחלה צריך לבקש מהשי"ת שימצא(הו) אליו להיות התפלה שגורה בפיו, ואז ודאי יקובל תפלתו כי ידרשנו בכל לבכו ובכל נפשו.

וכן אמר הנביא (ישעיה נ"ו, ו), דרשו ה' בהמצאו, שבתחלה צריך לבקש על מציאת השי"ת,

מספר יד הנשה מתקיים [בגוים].

ישראל וחמשה עשר כאן, כשהוא אומר (זכריה י"א, ג) ואקחה שלשים הכסף ואשליך אותו בית ה' אל היצור, הוי אומר שלשים בארץ ישראל וחמשה עשר כאן. פרש"י, חומר, שלשים סאין. לתך, ט"ו סאין. כאן, בכבל. ואקחה שלשים הכסף, ונקבעו אותם צדיקים לדורות בישראל. אל בית ה', בארץ ישראל. [וכוונת רבינו, שמבואר כאן שאף בזמן הגלות כשרוב ישראל הם בחו"ל, רק מיעוט הצדיקים הם שם]. קמו ועליהם אמר אשר ינהג ה' אתכם שמה. שצדיקים מועטים אלו תהיה הנהגתם רק על פי ה', ולא יהיו מושפעים כלל מהאומות שיגלו בתוכם. קמח ועל אלו סיים ואמר (בפסוק שאחריו) ועבדתם שם אלהים מעשה ידי אדם וגו', וכמו שפרש"י משאתם עובדים לעובדיהם כאילו אתם עובדים להם. [ושקרא להמזלות מעשה ידי אדם, הוא כדרך שפרש"י בפ' יתרו (כ, ג), אלהים אחרים, שאינן אלהות אלא אחרים עשאוּם אלהים עליהם. ושסיים עץ ואבן וגו' הם עבודות זרות אחרות]. קמט "אהבתי כי ישמע ה' את קולי תחנוני, כי הטח אזנו לי וכימי אקרא, אפפוני חבלי מית ומצרי

(כ"ט) ויש להבין מה שאמר בכל לבבך ובכל נפשך בצר לך ומצאוך. שהוכיח אותם והודיעם חיבה יתירה שמכב הקב"ה את ישראל, (ו)[ש]כל צרות ישראל בגלותם הוא לאהבת ה' אותם כדי שיחזרו בתשובה, כענין שאמר הכתוב (משלי ג, יב) את אשר יאהב ה' יוכיח.

ובמו שכתבנו (בפ' שמות ב, כג) בפירוש מה שאמר דוד המלך ע"ה בתהלים סימן קט"ז (א-ד), קמט אהבתי כי ישמע ה', כי מאהבת השי"ת את ישראל הכביד את גלותם במצרים, כדי שמתוך צרות גופם יצעקו אל ה' ויחזרו בתשובה, וזהו שאמר וכימי אקרא, פירוש בתוך זמן ימי הגלות, שימהר הקץ קודם זמנו, כי מתוך שצרה ויגון אמצא, ובשם ה' אקרא ואתפלל על הנפש שהוא עיקר הגלות, זהו שאמר אנא ה' מלטה נפשי וגו'.

שאל מצאוני צרה ויגון אמצא, ובשם ה' אקרא אנה ה' מלטה נפשי. קג ז"ל רבינו בפ' שמות שם, יש לפרש מה שאמר דוד המלך ע"ה אהבתי כי ישמע ה' את קולי וגו' אפפוני חבלי מות וגו' צרה ויגון אמצא וגו', ענינו, כי חסדי ה' לעורר את לבם שיתפללו לה' על גלות נשמתם, לכך הכביד עליהם שעבוד גופם, אף שלא הגיע עדיין זמן יציאתם ממצרים שנגזר עליהם ת' שנה, אלא שמחמת קושי השעבוד בזעקתם אל ה' יצאו קודם זמנם, כמו שאמרו הז"ל (ע' שמו"ד טו, א וביפ"ח). וזהו שאמר וכימי אקרא, רצונו בתוך הזמן שנגזר עליהם אקרא אליו, לכך אפפוני חבלי מות, שהוא קושי השעבוד, כדכתיב (שמות א, יד) וימררו את חייהם בעבודה קשה. והכוונה מהשי"ת היתה, כדי שמתוך שצרה ויגון אמצא, היא תעורר אותם לקרוא בשם ה', לזעוק ולהתפלל אליו, וזהו שאמר צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא אנה ה' מלטה נפשי, שמתוך צרת הגוף אתפלל אל ה' מלטה נפשי.

כדורות כהרבה, כהרבה, הטיבים, לא נשלם ובים של מר יעקב ה בקשתו לא יגבר ה' שיהא יספרו ועיין מה ששורים וחמשה שלשים בארץ

טז הן על־כפיים חקתיך חומתיך נגדי תמיד:
 יז מהרו בניך מהרסוך ומחריביך ממך יצאו:
 יח שאי־סביב עיניך וראי כלם נקבצו באו־
 לך חר־אני נאם־יהוה פי כלם בעדי
 ט תלפשי ותקשרים כפלה: דיט פי חרבתיך
 ושמתוך וארץ הרסתך פי עתה תצרי
 מיושב ורחקו מבלעך: כ עוד יאמרו באזניך
 לגויך קום אנא אמר יי ארי כולהון ליד פלבוש דיקר ועובריהון בגויך בקשוט פלגא:
 יט ארי חרבתיך וצדיותיך וארע מפגרותיך ארי כען תדחקין מיתבי ויתרחקון מסלעמך:
 כ מפען יימרן חד חד בגויך בני עם גלותיך עק לי אתרא רוח לי ואתיב:

פסיני נעבד ונקבל
 מיתבי ואמר לה מימרי
 לא ירחקנה: טז הא
 כדעל דין את צירא
 קדמי שורף לקבלי
 תדיךא: יז יוחון בניכי
 חרבתיך מפגרה ומחרבה
 מניך יגלון: יח זקופי
 ירושלם סחור סחור
 עיניך וחזא פל בני עם
 גלותיך מתפגשין ואתן
 לגויך קום אנא אמר יי ארי כולהון ליד פלבוש דיקר ועובריהון בגויך בקשוט פלגא:
 יט ארי חרבתיך וצדיותיך וארע מפגרותיך ארי כען תדחקין מיתבי ויתרחקון מסלעמך:
 כ מפען יימרן חד חד בגויך בני עם גלותיך עק לי אתרא רוח לי ואתיב:

כא ותימרין בלבדך מן
 רבי לי ית אלין ואנא
 תכלא ויחדא גליא
 ומטלטלא ואלין מן רבי
 הא אנא אשתאריח
 בלחודי אלין היכא הו:
 כב כדנן אמר יי אלהים
 הא אנלי בעממיא
 גבורתי ועל מלכותא
 ארים נסי וייתון בניך
 בצביין ובנתך על פרון
 יתנמלן: כג ויהון מלכיא
 תורבניך ומלכותהון
 ישמשוניך על אפיהון
 על ארעא ישתטחון למבע

(כ) בני שכוליך. בניי שהיית;
 המקרב לך אמר כשצילי ואש:
 שולד"א בלע"ו: וסורה. מונ

מצודת צי
 (טז) שכוליך. מי שבניו אבודים מן
 שכול (השע י ט): גשה צי. התרחק
 יחידית מבלי אנשים. וכן הלילה הו
 איפה. כמו מאיפה. והמלה ההיא
 כמו איפה הם רועים (נלשית לו טו)
 זקוף ומשימים עליו מפה לרמוז:
 הבגד. כמו גם חצני נערחי (נממי)
 השכם: כג) אופניך. כן נקרא מג
 ישא האומן את היונק
 ארומם נס. וגם הוא ענין רמוז,
 מלכים. מלכי האומות יעסקו ו
 פניהם לארץ להשתחוות לך: ו

(כ) עוד, שכוליך. שאת שכולה נ
 עד שיאמר כל אחד לחברו צ
 ואשבה, כלומר גש הלאה בעבו
 כך יהיו רבים היושבים. ויונתן
 (כא) ואמרת, וגלמודה. יחידה:

(כ) צר צי המקום גשה צי וג
 יעקב: עתידה ירושלים להיות
 עד שמגיע עד כסא הכבוד, ו
 המקום גשה לי ואשבו

רש"י

(טז) על כפיים. על כפי, רואה אני כאילו את חקוקה
 על כפי לראותך ולזכרך תמיד. דבר אחר, על כפיים,
 מעל ענני כבוד, כמו על כפיים כסה אור (איוב לו לב):

מצודת דוד

(טז) חקתיך. זכור אתה לפני כאילו חקקתיך על כפי:
 נגדי תמיד. לזכור בהם לכוונם: (יז) מהרו בניך. יותר
 מהרה שכחו בני ציון את ארצם משאשכח אני:
 מהרסיך. המהרסים והמחריבים אותך יצאו ממך. רוצה

מצודת ציון
 (טז) כפיים. כף היד: חקתיך. מלשון חקיקה: (יח) בעדי.
 ענין תכשיט יפה: (יט) הרסותך. מלשון הריסה ונתיצה:
 תצרי. מלשון צר ודחוק: מבלעיך. ענין השחתה. כמו
 בלע כל ארמנותיה (איכה ג ה):

לומר הרשעים שבקרבך הם סכבו ההריסה והחורבן, ולא מאתי יצאה הרעה: (יח) שאי סביב יניגך. כאילו לציון
 יאמר, ראי איך כל בניך נקבצו באו אליך: בעדי תלפשי. תתפאר בהם כמלבוש של קשוט: ותקשרים. תקשור
 אותם בצוארך לגוי קשורי כלה, והם חוטי המשי שקושרת בהם שערה: (יט) כי חרבתיך וגו'. רוצה לומר כי
 דאגת חרבתיך ושוממותיך וגו' לא תדאגי עוד, כי עתה יהיו כולם מיושבות עד שתהיה צרה ודחוקה מרוב
 יושבים: ורחקו מבלעיך. המשחיתים אותך יהיו מרוחקים בקצה הארץ ולא יבואו בגבולך: (כ) יאמרו באזניך.
 רוצה לומר באזניך תשמע אשר יאמרו הבנים אשר היית שכולה מהם:

רד"ק

(טז) הן על כפיים. פירש רב סעדיה ז"ל כמו עננים,
 וכן נשא לבבנו אל כפיים (איכה ג מא). והנכון כמשמעו
 וכן תרגם יונתן, כאילו את חקוקה לפני שאזכרך תמיד:
 חומותיך. פירוש חומותיך ההרוסות: (יז) מהרו. עבר
 במקום עתיד כמו ימהרו, וכן הוא המנהג בנבואות
 ברוכ: מהרסיך ומחריביך. והם הפושעים, יצאו ממך,
 שיכלו, שלא יהיה בך עוד רשע ופושע, כי הם היו
 סיבת ההריסה והחורבן: (יח) שאי סביב יניגך. כי מכל

מדרשי חז"ל

(טז) הן על כפיים חקתיך וגו'. ועור שאלה [כנסת ישראל] שלא כהגון, אמרה לפניו, רבש"ע שימני כחותם על לכת
 כחותם על זרועך, א"ל הקב"ה: בתי, את שואלת דבר שפעמים נראה ופעמים אינו נראה, אבל אני אעשה לך דבר
 שנראה לעולם, שנאמר הן על כפיים חקתיך. (תענית ד.)

לֹא־חָלָה כִּי־רָבִים בְּנֵי־שׁוֹמְמָה מִבְּנֵי
 בְּעוֹלָה אָמַר יְהוָה: אֲבִי הַרְחִיבִי | מְקוֹם אֶהְלֶךְ →
 ויריעות משכנותיך יטו אל־תחשכי הארצי
 מיתריך ויתדותיך חזקי: ג כִּי־יִמִּין וּשְׂמֹאל
 תִּפְרָצִי וְזָרְעֶךָ גוֹיִם יִירָשׁ וְעָרִים נִשְׁמָוֹת
 יוֹשִׁיבוּ: ד אֶל־תִּירָאִי כִּי־לֹא תִבְוָשִׁי וְאֶל־

כִּאֲתָא דְלֹא עָדִיאת אַרִי
 סְגִיאיִן יְהוֹן בְּנֵי יְרוּשָׁלַם
 צְדִיתָא מִבְּנֵי כְרַפָּא
 יתכתא אמר יי: ב אפתי
 אתר בית מישךך
 ומקרני ארעך יתבי לא
 תמנעין אסגא עם
 משךתיך ושלטונך
 תקיפי: ג ארי לדרומא

ולצפונא תתקפין וכןך עממין ירתון וקריון דצדון יתבון: ד לא תדחלין ארי לא תבהתי
 ולא תתנעין ארי לא תתפלמין ארי בהתת עולמותיך תתנשין וחסודי ארמלותיך לא

רש"י

עקרה. יושלים אשר יתה כלל ילדה: דא חלה. לשון לידה הוא, שהולדם על ידי חיל ומנלים יולדת:
 מבני בעולה. נח אלוס: (ג) יטו. למרמוק: מיתריך. הם מנלים דקים המלוים נשולי אהלים וקושרים
 נידמות שקורין קב"ל"ס בלע"ז ותוקעין נאמן: (ג) תפרוצי. מגנני:

מצודת ציון

חלה. ענין חבלי לידה. כמו כי חלה גם ילדה (לקמן טו ח):
 בעולה. רוצה לומר מיושבת. וכן ולארצך בעולה (לקמן טז
 ז): ב) ויריעות. הוא הוילון. כמו נוטה שמים כיריעה (מלכים
 קד ט): משכנותיך. מלשון משכן: תחשכי. ענין מניעה.
 כמו ולא חשכת (נחלשים כז יט): מיתריך. חבלים. כמו ואת
 מיתיהם (שמות לה יח): ויתדותיך. מלשון יתד ומסמר:
 ג) תפרוצי. ענין התחזקות. כמו מה פרצת (נחלשים לח טט):
 יירש. מלשון ירושה: נשמות. מלשון שממון:

ירושלים מכמות שהיתה, ועד עולם תעמוד ולא תחרב עוד: (ג) כי ימין ושמאל תפרוצי. תתחזק על העמים
 היושבים מימיןך ומשמאלך: וערים נשמות. הערים השוממות יתיישבו בבני אדם, כי יפרו וירבו: (ד) אל תיראי. אל
 תפחדי שיהיה צאתך מגלות זה כצאתך משאר הגליות שמצאוך בארצך צרות רבות ורעות, כי לא תבושי
 עוד לעולם להיות משועבדת ונכנעת אל העמים: ואל תכלמי. להרים ראש ולהראות גדולה כחושבך פן תגלה
 שוב:

רד"ק

בני שוממה. אעפ"י שהיתה ירושלים ימים רבים שוממה,
 רבים יהיו בניה: מבני בעולה. והם אור"ע שהם
 כבעולות, כלומר כאשר שיושבת עם בעלה ובניה,
 והפכה האלמנה והשכולה שהיא שוממה, והיא ירושלים
 שהיא כאלמנה. ואמר כאלמנה ולא אלמנה ממש, כי
 בעלה חי וקיים. ויונתן תרגם סגיאין יהון בני ירושלים
 צדיתא מבני רומי יתכתא, זכר רומי לפי דעתי שהיא
 המלכות הרביעית, כי מלכות ישמעאל אף על פי
 שהיא תקיפה, מלכות אדום גוברת עליה: (ב) הרחיבי.
 מרוב בנים שיבואו לך: מקום אהלך. הוא
 ירושלים: ויריעות משכנותיך. שאר ערי ישראל:
 יטו. המטים היריעות, וימשכו אותם למרחוק להרחיב
 האהל והמשכנות, כמו שאמר זכריהו הנביא (ט א) משא
 דבר ה' בארץ חדרך ודמשק מנוחתו, ואמר וגם

חמת תגבל בה צור וצידון, ואמר (שם יד י) וראמה וישבה
 תחתיה וגו'. ואמר ירמיהו הנביא (לא לה) הנה ימים
 באים נאם ה' ונכנתה העיר לה' ממגדל חננאל עד
 שער הפנה ויצא עוד קו המדה וגו': (ג) כי ימין
 ושמאל תפרוצי. על דרך ופרצת ימה וקדמה (כראשיה
 כה יח), וזכר דרום וצפון: זרעך גוים יירש. כולל מזרח
 ומערב: וערים נשמות. בין מארץ ישראל בין משאר
 ארצות, ישראל יושיבו אותם: (ד) אל תיראי. אל תפחדי
 שיהיה צאתך מגלות זה כצאתך משאר גלויות, שמצאוך
 בארצך צרות רבות ורעות בבית ראשון ובבית שני: כי
 לא תבושי. לעולם, אחר שתצאי מזה הגלות לא תהיה
 לך צרה לעולם, כי בעלות האדם לגדולה ותמצאהו
 שפלות אחר כך, יבוש ויכלם: ואל תכלמי. במקום אל
 תיראי שזכר, כלומר אל תכלמי מחד שתפחדי אחר

שיל"ת

ספר

תורת משה

על התורה

השלם והמפואר

דברים

מרבנו משה סופר זצוק"ל

בעל שו"ת והידושי "התם סופר"

יצא לאור במהדורה חדשה מושלמת ומפוארת
על ידי מבין להוצאת ספרים וחקר כתבי יד
ע"ש ההתם סופר ז"ל
עיד"ק ירושלים תוכב"א

מהדורת נוסענצווייג

פרשת ואתחנן

משה רבינו
הרגיעו לגבול
א"י הרגיש אור
נפלא וקדושה
עצומה מה שחא
הרגיש אפילו
בשמים על כן
הוערך להתפלל
ה' שפתי תפתח

וְאֶתְחַנֵּן אֶל ה' בְּעַת הַהוּא לֵאמֹר: אֲדַנִּי ה' אֹתָהּ הַחֲלוּת לְהִרְאוֹת אֶת עֲבֹדְךָ אֶת יְדֹדְךָ וְאֶת יְדֵי הַחֲנֻקָּה אֲשֶׁר מִי אֶל בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּמַעֲשֵׂיךָ וּבְכַבֹּדְךָ. (ג כג-כד)

וְאֶתְחַנֵּן אֶל ה' בַּעַת הַהוּא לֵאמֹר, ופירש מורי בהפלאה (פנים יפות) ז"ל שהתחנן שיפתח פיו לאמר תפלתו, על דרך אדני שפתי תפתח (תהלים נא יז), ושוב פתח ד' אלקים אתה החילות וגו'. וקשה מאי טעמא בעת ההיא ובתפלה זו שהיא תקט"ו ולא בשארי תפילות אומר ד' שפתי תפתח ודוקא בעת ההיא. ויש לדקדק עוד במה טעה שהותר הנדר מקצתו והותר כולו. ותו יש לדקדק אשר מי אל בשמים ובארץ הוי זו ואין צריך לומר זו, אם אילי שמים כאין וכאפס נגדו יתברך שמו, מכל שכן אילי ארץ.

וְחָנָה עֵינַי פְּתִיחַת הַתְּפִלָּה ד' שפתי תפתח הוא מחמת מורא ורעד אימת מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, שאפילו תפלתו שגורה וסדורה, מכל מקום בעמדו לפני מלך מלכי

המלכים הקדוש ברוך הוא ארכובותיו דא לדא נקשן וכל עצמותיו הפחידג וניטל רוב המדבר, על כן מתפלל ד' שפתי תפתח. אמנם משה רבינו ע"ה שאפילו הדיבור החמור היה מוכן כל שעה לנבואת פנים אל פנים בלי שום הכנה (שבת פז ע"א), לא היה צריך לתפילה קלה לומר ד' שפתי תפתח, ואפילו מ' יום שהתפלל בשמים לא היה מוראו יותר מארבעים יום אשר כבר דיבר עמו באותו המקום, אך עתה בהגיעו לגבול ארץ ישראל, ואמרו חז"ל (כתובות עה ע"א) חד מינייהו כתרי מינן וחד מינן כדאזיל להתם כתרי מינייהו, על כן הרגיש אור נפלא וקדושה עצומה מה שלא הרגיש אפילו בשמים, כי קרקע ארץ ישראל קדושתה ענומה יותר משמים שעל חו"ל, על כן בתפלה זו שהיא התקט"ו במספר תפילותיו, אך היא הראשונה שבארץ ישראל, הוערך להתפלל ה' שפתי תפתח. והיינו ואתחנן בעת ההיא דוקא לאמר, תן לי כח להתפלל. והיינו דקאמר מי אל בשמים ובארץ, הקדים שמים לארץ, על דרך לא זו בשמים של חוצה לארץ שהורגלתי

א. בספרי (במדבר קדו) הובא ברש"י מאן "בשעה שנכנס משה לנחלת בני ראובן ובני גד שמח ואמר דומה אני שהתנו לי נדרי התחיל שופך תחנונים לפני המקום". ב. לשו"כ הניאל ה' ג. ע"פ איוב ד' יד: "רוב עצמותי הפחיד". ד. מליצה ע"פ לשון המושג במדות (ס' ע"א) במומי בכורו "והניטל רוב המדבר של לטונ".

[כז]

שם ג' פעמים ארבעים יום, אלא גם זו בארץ הקדושה הלז אין אילות כמוך.

והנה בכניסתו לארץ הלז חשב שאין זה קדוש בקדושת ארץ ישראל, דאי לאו הכי לא היה נכנס לשם, והתחיל להתפלל כדרכו, ובהכינו לתפילה והרגיש אימתו ועוצם קדושה ההיא עד שהוצרך להתפלל על פתיחת שפתים, ידע שכבר נכנס לגבול הארץ, ואם כן דמיתי שהותר הנדר ואינני צריך לתפלה כלל.

וְאֶתְחַנֵּן אֵל ה' בְּעַת הַהוּא לֵאמֹר: אֵתָּה הַחִלּוֹת לְהַרְאוֹת אֶת עֲבָדְךָ אֶת גְּדֹלְךָ וְגו': וַיִּתְעַבֵּר ה' בִּי לְמַעַןְּכֶם וְגו' וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי רַב לָךְ וְגו'.

יש לדקדק אמאי קאי בעת ההיא. לאמר, פירש רש"י השיבני, פשיטא שרוצה ששייכו על תפלתו. אתה החילות, פירש רש"י בעגל החילות להראות לי שאתה מבטל גזירה על ידי תפלה, וזה דוחק. ויתעבר ה' בי למענכם, בילקוט (רמז תתיז) פירש כאשה מעוברת שאינה יכולה לשוח מפני עובריה, פי' ויתעבר לשון עובר, והוא תמוה, וזית רענן לא פירש כלום.

הנה בעגל כתיב (שמות לז ז) לך רד מגדולתך כי שחת עמך אשר

העלית מארץ מצרים, ומשה רבינו ע"ה אמר להקדוש ברוך הוא (שם יא) למה ה' יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים, הקדוש ברוך הוא אמר למשה עמך והוא אמר להקדוש ברוך הוא עמך. וחז"ל אמרו (שמות רבה מז ט) שאמר לי צוית ולא להם.

ויש ליישב, בודאי כשמשה רבינו ע"ה ממונה על כל ישראל וכח כולם בו, אזי אמר הקדוש ברוך הוא למשה רבינו ע"ה כלשון יחיד לא יהיה לך, וכל ישראל בכלל ובכח משה רבינו ע"ה. והקדוש ברוך הוא חפץ חסד כשחטאו אמר לך רד מגדולתך ותוכל לטעון לי צוית ולא להם, כיון שירד מגדולתו אינם כלולים בו ונפרדים ממנו, והיינו לך רד מגדולתך, והטעם כי אי לאו הכי יהיה עמך אשר (הוצאת) [העלית מארץ] (מ)מצרים, אבל אם תרד מגדולתך אינו עמך כי אם עמי, ולך צויתי ולא להם.

והנה מזה למד משה רבינו ע"ה להצלת עצמו, על כן טרם נגש לו אתחנן, כתיב לעיל (ג כא) ואת יהושע צויתי וגו', הוריד עצמו מגדולתו ומסר הכל ליהושע ונשאר הוא הדיוט ואיננו משה רבינו אשר נגזר עליו, ועיין דין זה במסכת הוריות (י ע"א) ובכתובות פרק נערה

אחר שיש
משה גדולתו
היושע היה
מתחנן לאמר
הטיבתי והסכס
עמי טאני הדיוט
כי אתה החלות
ללמדני כן בעגל
טאמות לך רד
מגדולתך

אמנם ה' אמר
למשה האסף אל
עמך מגדולתך.
כי בחייו היה המן
באר וענן בזכותו,
גם אחרי סילוקו
כולנו חיים
מהטפעת תורתו
וזכותו נאילו היה
מת כהדיוט לא
היה לנו כל זה

בסוגיא דתני ש
דינו על ידי זה,
הקדוש ברוך
להדיוט, על כן א
ואתחנן אל ה' ב
ליהושע, הייתי
והסכס עמי ש
החילות ללמו

ואמנם ה' אכ
עומד ו
בגדולתך לא כהו
כי מה יעשו י
בחייו אם יהיה
לא מן לא באר
אחרי סילוקו הל
תורתו וזכותו, ו
משה שפיר קאנ
כהדיוט לא היה
כן ויתעבר ה'
אלי לה

ולפי זה דברי
כתיב (בכ
את כל העם הזו

י. ראה בגמ' תעני
דאמר רבי יוסי בר
איתכחן פרנסה בע
היה כהדיוט לא ה
לאחר פטירתו הוא
שפיר קאמרתי, כל
קדמות להחיד"א ו
רבינו האר"י זצ"ל
דרשה ל' אב תק
הש"ך עה"ת ד"ה ו
וינו התבנו "עלה

ה. מתוך דרשה ל' אב תקפ"א נדפס בדרשות ח"ה קפד ד"ה ואתחנן. מהדו"ק שביד ג. ו. ברכות
לכ ע"א, הובא ברש"י על חסדוק שם. ג. במדרש שבו "ד"א אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא,
למה אתה כועס עליהם, לא יענישו עבודת כוכבים, לא צויתם, אמר לו הקדוש ברוך הוא, בדיבור
שני לא אמרת לא יהיה לך, אמר לפניו לא צוית אותם, לי צוית, שטא אמרת להם לא יהיה
לכם, לי צוית, ה. לשה"כ מייבא ז' ית. ט. דנשיא שעבר מטייהותו ואח"כ חטא דינו כהדיוט.

שיל"ת

ספר

חתם סופר

על התורה

השלם והמפואר

דברים

מרבינו משה סופר זצוק"ל

בעל שו"ת והידושי "חתם סופר"

יצא לאור במהדורה הראשונה בשנים תשי"ח - תשכ"א מכת"ק, בהוספת ציונים מתנ"ך ומחז"ל, והערות "שער יוסף" על ידי הגה"צ רבי יוסף נפתלי שטרן זצ"ל התן הג"מ שלמה אלכסנדרי סופר זצ"ל בן מרן רבי שמעון סופר זצ"ל אבדק"ק קראקא ובעל מכתב סופר בן מרן רבנו המחבר זצ"ל

ועתה יוצא לאור במהדורה מושלמת חדשה ומפוארת על ידי מכון להוצאת ספרים וחקר כתבי יד ע"ש החתם סופר ז"ל עיה"ק ירושלים תשכ"א תשפ"ב

מהדורת שטראסער

חתם

פי"א כא

[מג - מד]

סופר

קמו

ולא ינוחו כהיותם על אדמתם הקדושה, שלא די להם זאת המדרגה עד שיראו פני השכינה על דרך עולמך תראה בחיך ואחריהך לחיי עולם הבא (כרכות יז ע"א), ועיין מה שכתבתי במסכת בבא בתרא (ק ע"א) גבי שביל של כרמים ע"י. והנה ידוע מהמחקרים, כי תנועות הגלגלים הוא למרוצת אחריתם, לא ינחו כמעט רגע לעמוד כך על הארץ כי ירצו למצוא תכליתם. וידוע ימים רבים הוא ימים של צער (שמות רבה א לד), עיין ח"י סוף מסכת חולין. והיינו למען ירבו ימיכם, שיהיו בעיניכם ימים של צער עיכובא על האדמה אשר ה' נשבע לאבותיך, כימי השמים על הארץ, היינו גלגלי השמים דעיכובא להם לצער, כן תזכה גם אתה לכך. (תקנ"ד-ג"ז)

שנית מאלקינו וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דבר (ישעיה מ ה), והשתא אי לא היינו מצויינים בגולה, ולכשעתידים ליגאל במהרה בימינו היה נשמתם יוצאת בדברו ככל הפורש ממינות, אבל עכשיו דאע"ג ואבדתם בגלות מ"מ ושמתם וגו', אם כן יומשך מזה למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה כשנשמע שנית מאלוקינו במהרה בימינו אמן. (תקפ"ז)

ע"י הגלת ירבו ימיכם וימי בניכם להיות חטובים אף שיחיו האבות

למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם כימי השמים על הארץ. (יא כא)

פירש רש"י לתת להם, מכאן לתחיית המתים שיחיו אבות העולם. ולכאורה נהיה אנחנו כמי שלא באנו לעולם נגד מעשיהם (כעבודה זרה ה ע"א), אך הכא מיירי אחר קבוץ גליות, שסבלנו אלף ודי מאות שנים גליות ותנועות ועול מלכות, זהו שקול נגד צדקתם דלא הוה להו צערא ותנועה וגלות. על כן למען ירבו ימיכם וימי בניכם וגו' אשר נשבע וגו' לתת להם שהוא תחיית האבות, ואפ"ה ירבו ויתגדלו ימיכם עליהם כימי שמים על הארץ שהוא תנועות הגלגלים, והכי נמי ע"י תנועת הגלות ירבו ימיכם וימי בניכם. (תקי"ף)

→

שייבו ימיכם כמקום שנס דשמים שמעל הארץ איכא קדושת א"

למען ירבו ימיכם וגו' כימי השמים על הארץ. (יא כא)

כתיב בהפטרה (ישעיה מט יט-כא) כי עתה תצרי מיושב וגו', ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה, ובאידך הפטרה (דפרשת כי תצא) כתיב (שם נד ב) הרחיבי מקום

למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה. (יא כא)

הקשה רמב"ן לפירוש רש"י על פי ספרי דושמתם את דברי וגו' אלעיל קאי ואבדתם וגו' ואפ"ה ושמתם בגלות שלא יהיו חדשים עליכם כשתחזרו, אם כן מה שייך אחריו למען ירבו ימיכם על האדמה, הא בחז"ל עסוק ובא (עיין רמב"ן פסוק יח). ולפע"ד על פי דאמרו חז"ל (שבת פח ע"ב) כל דבור שיצא מפי הקב"ה יצאה נשמתן דכתיב נפשי יצאה בדברו, ושמעתי מפי מורי הפלאה זצ"ל (עיין פנים יפות שמות ו ג טז כ, יז טז) דהיה הכרח, דהרי היו אדוקים בעבודה זרה במצרים ועכשיו פירשו ממינות, וכל הפורש ממינות מיית (עבודה זרה יז ע"א), ודפח"ח. וידוע כי נזכה לשמוע

תשמרו הסעות בח"ל למען יאריכו ימיכם כשתשובו ארץ ולא תצא נפשכם ששטע שנית סאלוקינו ככל מוש סמינות

שער יוסף והוספות

עו. הובא בתורת משה ח"א עמ' קיח ד"ה קוב.

אהלך ויריעות משכנותיך יטו אל תחשוכי, והענין, כי כשישראל עושים רצונו של מקום אין מקום צר בארץ ישראל, כי הוא מתרחב והולך לאין שיעור (גיטין נו ע"א), וכן כשישראל עדיין מעטים מ"מ נתמלא ארץ ישראל מהם ולא יפחדו מחיית השדה, אך יען לא הגיע זכותם לכך על כן כתיב (לעיל ז כב) פן תרבה עליך חית השדה, וכן אם ירבו מאוד מ"מ יספיק להם ארץ ישראל, ועל כן כתיב הרחיבי מקום אהלך ויריעות משכנותיך יטו אל תחשוכי, אך אם אינם עושים רצון כל כך, צריכים לכבוש מדינות אחרות שאינם מארץ ישראל לדור שם, ואע"ג דכל מה שיכבשו יש לו דין ארץ ישראל לכל המצות הנוהגים בארץ (ומכ"ס תרומות פ"א ה"ב), מ"מ אין קדושתו כקדושת הארץ, כידוע ארץ ישראל הוא שער השמים, ושם בשמים ממעל כפרוכת פרוסה ארבע מאות פרסה על ארבע מאות

פרסה ע"ת, ונגד מקום המקדש שם פרופה אותו הפרוכת והוא מקודש עוד יותר, אבל בכל העולם אפילו אם הארץ יתקדש בקדושת ארץ ישראל לענין דינים הנוהגים בארץ ישראל, מ"מ בשמים ממעל שכנגדו אינו מקודש ע"ת, והכי נמי לעתיד לבא לאחר קיבוץ גליות, אז יבואו גם הנדחים בארץ אשור, והם אינם חשובים כישראל וצדיקים שלא פרשו מדרכי ישראל כל ימי הגלות, ואלו שפרשו ועתה יבואו לא יזכו למצוא מקום בארץ ישראל, ועליהם נאמר כי עתה תצרי מיושב, ויהיה תימה בעיני ציון אלה מי גדל^פ, כי אילו גודלו על כרכי [התורה] הלא היו מוצאים מקום בריוח בארץ ישראל. ונבוא אל המכוון בעזהי"ת, דהיינו דקאמר למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה כימי השמים על הארץ מקום הפרוכת והפרוסה, ולא תצטרך לצאת חוצה מקום שאין השמים על הארץ וק"ל. (תקצ"א)

ישעיה מ"א-נ"א

והאמר ציון עזבני ה' אשה עולה מרחם תשפחנה ואנכי לא תקתיף חומתיך נגני מקרסיך ומחרבתיך כ

טענת ציון שישראל בטלה ומשלו לעובר וא"ה לבן שכבר נולד וסרחמים על תולד יותר מן העובד ותשובת הקב"ה על זה

כי הנה אמרו המרג יכול להוציא כל וכוונתם היה בזה, אומות מפני אומה אפשר להושיע ישו האומות ולאום מל: מאוד לכאורה פ"ו המתעברת שרפואר ולא תניקוהו כידוע שיסתכן הילד על ותחוס עליו, ואם ת תחוש לו, כי זה כ וזה בפנים. כי כן לעובר והאומות ב להושיע לעובר כי יראה לכאורה כי

ולבוא אל המכוון האר"י ז"י ותפארתיך ביד צר פירוש שמידת הדין

פא. הפירושים בהפטרו הרבה כי אז חפץ ה' עדיין אני כותב ברפיון, ונחפכו כל פנים לירקון מעשה ידי והללו מעע

שער יוסף והוספות

עת. כנגד ארץ ישראל שזהו שיעורה עיין רש"י פרשת שלח (במדבר יג כה) ותוס' בבא מציעא (כה ע"א ד"ה חמשה). ע"ת. בדרשות חת"ס ח"ה קפ ד"ה והנה, מהדו"ק שכ"ד ג' בדרוש ז' אב פרשת ואתחנן, שכתב הפלאה (לעיל ג כג) שמשה רבינו התחנן אל ה' שיפתח פיו לומר תפילתו על דרך ה' שפתי תפתח, כתב שם: "והנה ענין פתיחת התפילה ה' שפתי תפתח, הוא מחמת מורא ורעד אימת מלך מלכים הקב"ה, שאפילו תפילתו שגורה וסדורה מ"מ בעמדו לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה ארכבותיו דא לדא נקשן וכו' ונטל רוב המדבר על כן מתפלל ה' שפתי תפתח. אמנם משה רבינו ע"ה שאפילו דיבור החמור היה מוכן כל שעה לנבואת פנים אל פנים בלי שום הכנה, לא היה צריך לתפילה קלה לומר ה' שפתי תפתח, ואפילו מ' יום שהתפלל בשמים לא היה מוראו יותר מארבעים יום אשר כבר דיבר עמו באותו המקום, אך עתה בהגיעו לגבול ארץ ישראל, ואמרו חז"ל (כתובות עה ע"א) חד מינייהו כתרי מינן וחד מינן כדאזיל להתם כתרי מינייהו, על כן הרגיש אור נפלא וקדושה עצומה מה שלא הרגיש אפילו בשמים, כי קרקע ארץ ישראל קדושתה עצומה יותר משמים שעל חו"ל, על כן בתפילה זו שהיא התקט"ו במספר תפילותיו אך היא הראשונה שבארץ ישראל, הוצרך להתפלל ה' שפתי תפתח וכו'". (שער יוסף). פ. המשך קרא דמי ילד לי את אלה, ואני שכולה וגלמודה גולה וסורה ואלה מי גידל הן אני נשארתי לבדי אלה איפה הם.

שיל"ת

ספר

חתם סופר

דרשות

השלם המפואר

כרך המישי:

ח' תמוז, ז' אב, הספדים, כבוד מלך
חינוך ספר תורה, בר מצוה, מוסר

מרבנו משה סופר זצוק"ל

בעל שו"ת וחיידושי "חתם סופר"

יצא לאור במהדורה הראשונה בשנת תרפ"ט מכתב"ק,
בתוספת ציונים מהנד"ל ומחז"ל, והערות "שער יוסף"
על ידי הגה"צ רבי יוסף נפתלי שטרן זצ"ל חתן הג"מ שלמה אלכסנדר סופר זצ"ל
בן מרן רבי שמעון סיפר זצ"ל אבדק"ק קראקא ובעל מכתב סופר
בן מרן רבנו המהבר זצ"ל

ועתה יוצא לאור במהדורה מושלמת חדשה ומפוארת
על ידי מכון להוצאת ספרים וחקר כתבי יד
ע"ש החתם סופר ז"ל
עיה"ק ירושלים תוכב"א
תשע"ה

מחדורת גוסענצווייז

יעקב באו ולא בני ישראל, משום שעדיין לא נקראו בני ישראל עד שברכו הקב"ה בבית אל, ואם כן אין לו הכרע. ובהא פליגי ש"ס דילן וירושלמי, ואתי ש"ס דילן כר' יהודה. דפרק גיד הנשה וכן פסק רמב"ם בהלכות מלכים (פ"ט ה"א) דלכני יעקב נאסר גיד הנשה שכבר נקראו בני ישראל אז.

ה' אלוקיכם הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי השמים לרוב, ה' אלוקי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם כאשר דבר לכם (דברים א' י'). וכתב של"ה (פרשת דברים תוכחת מוסר, ע"ז ב', ד"ה יוסף) בשם כתבי אר"י ז"ל (ליקוטי תורה פרשת דברים) דמש"ה גימטריא א"ל שד"י, וא"ל שד"י במלואו גימטריא עם הכולל אלף, על כן אמר זה משלי, ודוחק. ולע"ד נראה על פי זה בפשיטות דאל שדי היה כחינת נבואת אבות, כדכתיב (שמות ו' ג') וארא אל אברהם וגו' באל שדי, נמצא מברכתם יבוא להם אלף חסר אחד, ומשה לא חישב את עצמו אלא לאחד, על כן אמר ה' אלוקי אבותיכם שהוא אל שדי יוסף עליכם ככם אלף פעמים, וזו משלי שאני מוסיף לכם אחד.

מכירת נבואת אבות יבוא להם אלף חסר אחד כמנין א"ל שד"י בניקודא וכו' ומוסיף להם אחד

אי נמי י"ל זו משלי ויברך אתכם כאשר דבר לכם. דקשה סלוקן של צדיקים וכו', דבצ"ה קללות כתיב פלא אחד והפלא ה' את מכותך (דברים כ"ח נ"ט), ובחורבן כתיב ב' פלאים ותורד פלאים (איכה א' ט'), ובסילוקן של חכמים כתיב (ישעי' כ"ט י"ד) הנני יוסיף להפליא הפלא ופלא (איכ"ר א' ל"ז). והנה כשהקב"ה מהפך הקללה לברכה יהפך פלא לאלף, וקללות שבמשנה תורה משה רבינו ע"ה מפי עצמו אמרן כדאיחא שלהי מסכת מגילה (ל"א ע"ב) על כן עליו להפכן לברכה. על כן אמר זו משלי שלא קללתי אלא בפלא אחד והפלא ה' את מכותך ועלי להפך לאלף, והקב"ה שאמר יותר הוא יהפך קללותיו לברכה ויברך אתכם כאשר דבר לכם.

משה שקלל בפלא אחד עליו להפכו לאלף, והקב"ה שאמר יותר יברך אתכם כאשר דבר לכם

וי"ל כאשר דבר לכם, בעשרת הדברות למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך (דברים ה' ט"ו), ופירשנו במקום אחר למען יאריכון ימיך בעולם הזה (כקידושין ל"ט ע"ב), כי יבולע המות לנצח (כישעי' כ"ה ח'), ולמען ייטב לך בעולם הבא שבעולם הזה, עולמך תראה כחיך (כברכות י"ז ע"א), נמצא אין כאן מיתת צדיקים שהוא שלשה פלאים, והיינו ויברך אתכם כאשר דבר לכם בב"א.

כאשר דבר לכם שיבולע המות לנצח, ואין כאן מיתת צדיקים שהוא שלש פלאים

בכמה תפלו קרח ותפלתו פירש לאמו לאמור, ע"ד תהלתך (תהי מאי טעמא בשארי הרב ולקמן (דבריו) משם את ה' ככל לבבך בהפלאה גג אלוקיך לפר תמצאנו, ואז ובכל נפשך ג. ובכל נ

אבל הענין שבחו וילפינן מתפ גדלך ואת יז דע"ז (ז' ע"ג) ושמחת לב, עצבות (שבת ותשבחות מ מענה לשון ו מתוך צרה ו שהוא צריך צריכים, הרי

סידור שבחו של מקום הוא בעיו והנהיה ובקשת צריכים בלב נשבר ונרכה, והם שני הפכים בניטא אחד

דרוש כב

בעזה"י, מה שחנני ה"ת דרוש לו' אב תקצ"ג לפ"ק פרשת ואההנו פק"ק פ"ב

ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמור (דברים ג' כ"ג). בילקוט (רמז

קמה כאן ביקש משה שיפתח פיו לאמור, ומא' ככל לבבך ובכל נפשך המאמר בתפלה

א. דאה פנים ובקשתם. בתחלת הפרשה תפלתו שגורה ו שגורה בפיו, וא מקרבן יחיד, יד שם, וראה עוד

[של"ג ד']

בכמה תפלות בעגל ומרגלים ומגפת קרח ותפלתו על מרים. ומורי בהפלאה" פירש לאמור שהתחנן שיפתח פיו לאמור, ע"ד ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך (תהלים נ"א י"ז). גם זה צ"ע מאי טעמא לא רמז לנו כן עדיין בשארי הרבה תפלות שכבר התפלל. ולקמן (דברים ד' כ"ט) כתיב ובקשתם משם את ה' אלוקיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך, ופירש מורי בהפלאה"ב גם כן ובקשת משם את ה' אלוקיך לפתוח שפתיך להתפלל ואז תמצאנו, ואחר כך תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך. ויש לעיין מאי בכל לבבך ובכל נפשך דקאמר בתפלה.

להתפלל בלב נשבר ונדכה, והנה הם שני הפכים בנושא אחד, שאינם בכח ויכולת אדם. ושלמה המלך ע"ה בכ"ח עתים אשר הציע אמר (קהלת ג' ד') עת ספור ועת רקוד, כי לכל זמן וחפץ, ואי אפשר לערב שניהם בעת ורגע אחד, זולת השיכור אשר יין עברו הוא שוחק ובוכה ברגע אחד, אבל זולת זה לא יצוייר בחיך האדם, לולי הקב"ה עוזרו שיכולתו ית"ש על ההפכים, על כן צריך להתפלל על זה אדני שפתי תפתח ופי יגיד תהלתיך, להיות לבי נשבר ונדכה בסידור תפלה על צרכי המרוכים, ואני צריך לסדר שבחיך קודם על ידי עוז וחדוה, על כן נא עזרני על זה.

סידור שבחו של מקום הוא בענין וחדות ובקשת צרכים בלב נשבר ונדכה, הם שני הפכים בנושא אחד

אבל הענין הוא, לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואחר כך יתפלל, וילפינן מתפלת משה רבינו ע"ה את גדלך ואת ירך החזקה, עיין פרק קמא דע"ז (ד' ע"ב). ולזה צריך עוז וחדוה ושמחת לב, ואין השכינה שורה מתוך עצבות (שבת ל' ע"ב), ועל ידי שירות ותשבחות ממשיך רוח הקדש, ומה' מענה לשון (משלי ט"ז א'). והנה המתפלל מתוך צרה וכאב לב ומסדר עניניו מה שהוא צריך ומה שהציבור דור עני צריכים, הרי לבו נשבר ונדכה, וכן צריך

ונ"ל היינו טעמא דעלי דחישב חנה לשכורה (ש"א א' י"ג), דמאז בהקרבת קרבנות לא היו רגילים בתפלות כאלו, אלא הוא הקריב קרבנו והלויים משוררים בשירי, והכהן הקריב ובעלים מתודים ולא היו שני הפכים, וחנה שלא היה לה להביא קרבן כי אשה אין לה משלה כלום, ואין מחוייב בעדה אלא קרבנות חובה ולא נדבה, על כן התפללה על אופן [הנ"ל]. היינו דכתיב (שם י') ותתפלל חנה על ה' ובכה תבכה, ונ"ל על ה' כמו שאומרים מתפללים על

בהקרבת קרבנות לא היו תפלות כאלו וחנה שלא היה לה קרבן התפללה כן, ולכן חשבה על לשכורה

א. ראה פנים יפות פרשת ואתחנן, הד"ה הראשון. ב. ראה פנים יפות פרשת ואתחנן ד"ה ובקשתם. ג. ו"ל ההפלאה שפ: "בתחלה אמר ובקשתם ואחר כך אמר כי תדרשנו, ענינו כמוש"ב בתחלת הפרשה שהקנו חכמים לומר קודם התפלה ה' שפתי תפתח, היינו התפלה מאת ה' שיהיה תפלתו שגורה ויהיה לבו נכון, וזהו שאמר שבתחלה צריך לבקש מוחש"י שימצא אליו להיות התפלה שגורה בפיו, ואז ודאי יקובל תפלתו כי ידרשנו בכל לבבו ובכל נפשו". ד. אף דמיירי לכאוי מקרבן יחיד, ידוע דעת מרן בשו"ת או"ח ס"ו נ"א דאף בקרבן יחיד היה שיה' ועיין ליקוטי הערות טס, וראה עוד זמר ח"ג ה' ע"א, ואצעות חת"ס. ה. עיין נדרים ל"ה ע"ב, דמב"ס הל' שגגות פ"י ה"ג.

הגשמים שירדו, כך התפללה על ה' היינו שירד שכינת עוזו ותפארתו בשמחה וטוב לבב, ובאותה רגע ובכה תבכה, והם שני הפכים ויחשביה עלי לשיכורה השוחק ובוכה כאחד. והשיבה לא אדוני אשה קשת רוח אנכי, דייקא אשה אנכי, ואין לי להביא קרבן, ואשפוך את נפשי לה', פירוש נפשי חלק אלוה ממעל הממשיך רוח הקדש ולב ורוח הוא חלק המתאוה ומתפלל בבכי על צרכיו, והנה אשה קשת רוח אנכי לבכות על צרותי, ואשפוך תחלה את נפשי לה' להמשיך רוח הקדש עלי בשמחה וטוב לבב.

ועד"ז אמר דוד המלך ע"ה (תהלים נ"א י"ז) ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך, והטעם שאני צריך להתפלל ככה משום כי לא תחפוץ זבח ואתנה עולה לא תרצה, כי אז לא היו תרתי דסתרי בשעת הקרבת קרבנות, אך עתה זבחי אלוקים רוח נשברה לב נשבר ונדכה אלוקים לא תבזה. וצריך לב שמח לסדר שכחו של מקום, על כן אני מתפלל שתפתח שפתי ופי יגיד תהלתך - וזהו נמי שאמר לקמן ובקשתם משם את ה' אלוקיך, שם בגלות דליכא קרבנות תבקש ה' שיפתח שפתיך, ומצאת כי יהיה עם פיך כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך, היינו כדי שתדרשנו בכל לבבך בלב נשבר ונדכה, ובכל נפשך נפש המשכלת בעלת רוח הקודש כנ"ל.

והנה משה רבינו ע"ה לעוצם קדושתו, בכל התפלות שהתפלל עד עכשיו לא היה לבו שבור כל כך שימנענו

ה' יהיה עם פיך כדי שתדרשנו בכל לבבך הנשבר והנדכה, ובכל נפשך המשכלת בעלת רוח הקודש

הצרה שלא יכנס לא"י שבה את לב משה, והוצרך להתפלל שיוכה לסדר שבה המקום מתוך שמחה

מהמשכת רוח הקדש, ולא היה צריך להתחנן לאמור שיפתח שפתי לסדר שבחיו כי לא נמנע ממנו. אך זאת הצרה האחרונה שלא יזכה לכנס לארץ הקדושה ולראות ההר הטוב והלבנון היא שברה לבו עד שלא עצר כח לסדר שבחו מתוך שמחה, עד שהתפלל תחלה ואתחנן אל ה' בעת ההוא לאמור, שהתחנן שיזכהו ה' לאמור ע"ד ה' שפתי תפתח כנ"ל, ולאמור נמי לדורות הבאים שיתפללו בעת צרה ה' שפתי תפתח, ואת זה לא יכלו ללמוד עדיין מכל תפלות משה רבינו ע"ה לולי זאת התפלה.

ועתה אחינו בני ישראל נקח מוסר אם משה רבינו ע"ה ברוב קדושתו והוא עדיין לא נכנס לארץ ישראל מעולם, הצטער כל כך בעמדו להתפלל שיכנס לה, מה נאמר אנחנו בושנו ונכלמנו כי עזבנו ארץ וגורשנו מתוכה כמעשינו לא טובים והארכנו קץ גלותינו, והנה זה מחורבן בית השני אלף תשס"ה שנים, וראינו בעינינו עד היום אלף תשס"ה חרבנות, כי כל שנה שלא נבנה כאילו נחרב בו (ירושלמי יומא פ"א ה"א), כי אין לך שנה שאין קללתו מרובה משנה שעברה (כסוטה מ"ט ע"א), ואנו רואים בעינינו בכל זמן ועידן חילול התורה ולומדיה ושפלת הדת בעיני ישראל עצמם, וההבדל בין שנה זו לשנה שעברה כאילו היה אז ירושלים ובית המקדש בנוי בתוכו ונחרב.

והענין בזה, כי בכל שנה בהגיע ימים הללו ימי אבילי ציון מתעורר

בושנו כי עזבנו ארץ, והאנו בעינינו אלף תשס"ה חרבנות בחילול התורה ולומדיה ושפלת הדת

בכל שנה בימים אלו מתעורר הדין למעלה, ואם ח"ו לא נצטח הו"ל כאילו ביהמ"ק חרב לפנינו

1. עפ"י דרמו"ט י"ח.

הדין למעלה גברו השונא ונמסרנו אשו כבודנו שנה הזאת אנו נ לריב, ואם בית המג

והרבר הזו הנביאים לך ולקובעם על כל הנביאים והנדרים על ישראל, והל דבר מעתה כמו נדר לד הבאים והו כשקבעו או וסייעתו ימי מן התורה, שירה ממיתו י"ד ע"א), וא מאי דרשו. אסתר כתיב וקבלו עליה וזעקתם, ופי וזעקתם על קבלו יום בדלא תניא אי

ה עיין לעיל ר הוכיר רק הה ההלכות, הלב אנהנו מצוים ל"א דברי הצ סופרים. ובשג מצות עשה זו בכלל ההרעה

אך יכלו הנביאים לחדש הצימות הללו ולקובעם על כל הנביאים והנדרים על ישראל

הדין למעלה, ובאשר לא זכינו בעו"ה גברו השונאים מדת הדין שלמעלה ונמסרנו אשתקד בידיהם בעו"ה והורידו כבודנו שנה הזאת בעו"ה, וכן עתה בעת הזאת אנו נתונים בדין, והשטן עומד לריב, ואם ח"ו לא ננצח הו"ל כאילו בית המקדש שרוף וחרב לפנינו.

והדבר הזה מוכרח על כרחינו, דלכאורה יפלא איך יכלו הנביאים לקבוע הצומות הללו על ישראל, והלא אין נביא רשאי לחדש דבר מעתה (שבת ק"ד ע"א), ואין זה כמו נדר להתענות, דהרי קבעו על כל הבאים והנלוים על ישראל, והרי כשקבעו אנשי כנסת הגדולה מרדכי וסייעתו ימי אסתר הוצרכו למצוא ק"ו מן התורה, מעברות לחרות אומרים שירה ממיחה לחיים לא כל שכן (מגילה י"ד ע"א), ואם כן הכא בקביעת הצומות מאי דרשו. ולא עוד אלא שבמגלת אסתר כתיב (אסתר ט' כ"ז-ל"א) קימו וקבלו עליהם כאשר קבלו דברי הצומות וזעקתם, ופירשו: שכמו שקבלו הצומות וזעקתם על חורבן בית המקדש כך קבלו יום טוב על הנס, ותלי תניא בדלא תניא, דברי צומות גופיה קשיא איך יכולים להוסיף.

איך יכלו הנביאים להדיש הצומות הללו ולקבועם על כל הבאים והנלוים על ישראל

אבל הרמב"ם מונה בספר המצות (מ"ע נ"ט) מצות עשה להריע ולהתענות על כל צרה שלא תבוא ועל כל מלחמה, והוא מקרא (במדבר י' ט') וכי תבוא מלחמה בארצכם על הצר הצורך אתכם והרעותם וגו', ע"ש. והנה ראו נביאי הדור שבכל שנה בעו"ה מוסיף יגון על און, וכל שנה שלא נבנה יש מלחמה גדולה למעלה, וכששיטנא נצח ר"ל נמסרים שונאי ישראל ביד הצר הצורך, על כן חובה להתענות להתיש כוחם או למהר ישועה וגאולה ב"ב אמן ט.

מצוה להתענות על כל מלחמה, וכל שנה שלא נבנה יש מלחמה גדולה למעלה יע"כ חובה להתענות

נחזור לפסוקי פרשתנו אתה החילות להראות את ענדך (דברים ג' כ"ד). בילקוט (רמז תתי"ד) אתה התחלת להתיר נדרי במדין לילך למצרים. והוא תמוה מה ענין היתר נדר דמדין לכאן, וכי רצה שהקב"ה יתיר גם נדרו הואיל והתיר נדרו לילך למצרים כי מתו כל האנשים. תו איתא במדרש (ילקוט רמז תתי"ט) רב לך, כבר נתמנה יהושע לרב לך. גם זה תימה, שהרי משה רבינו ע"ה כבר נתרצה להיות כתלמיד ורק לזכות לעבור הירדן (ילקוט שם). נקדים חקירה אחת מאי טעמא לא ביקש אהרן וגם לא זכה לראות עכ"פ את ארץ ישראל כמו שביקש משה רבינו ע"ה לדעת מפרשים אעברה נא ואראה

למה לא ביקש אהרן וגם לא זכה לראות את ארץ ישראל יעוד כמה דקדוקים

ג. עיין לעיל ח"ב ח' טבת דרוש יח [צ"ג א'] ד"ה ולבא. (שער זסף). - וראה במצויין שם. ח. שם הזכיר רק התקיעה בחצוצרות ולא התענית, אבל כ"כ בריש ספר היה, במנין המצוות לפי סדר החלכות. הלכות תעניות. (אוצרות חיים). - ואולי הכוונה בפה שכתב הרמב"ם בסה"ט הנ"ל: "וכן אנחנו מצווים לתקוע בחצוצרות... כשנזעק לפני ה'". בכלל 'כשנזעק' הוי התענית כמו"ט (אסתר י' ל"א) דברי הצומות וזעקתם. - אולם בה' תענית כ"א ה"ד כתב הרמב"ם דהתענית היא מצוה מדברי סופרים. ובשל"ה מסכת תענית נר מצוה (מ"ד ג) ד"ה ומענין, כתב על דברי הרמב"ם הללו: "גדולה מצות עשה זו של רבון כי נובע ממצות עשה דאורייתא כי בא הצר הצורך והריעותם וגו', והתענית בכלל התרעה". ט. עיין לעיל ח"ב ח' טבת דרוש י' ד"ה ונראה לבאר, ובמצויין שם. וע"ע לעיל

כמו או אראה, אעברה ברגלי או לכל הפחות אראה, ועשתה תפלתו מחצה וראה בעיניך ושמה לא תעבור, אם כן מה טעם לא התפלל אהרן וגם לא זכה אהרן לכך, ולחזק לומר דהר ההר היה רחוק מארץ ישראל ואי אפשר לראותה משם, דהרי גם כראש הפסגה אי אפשר לראות ת' פרסה על ת' פרסה, אלא הקב"ה הראהו ראייה רוחנית, וכן היה יכול להראותה לאהרן.

מה החודש במה שתולכים אחרי בעל פשו השמידו ה' ואתם הדבקים בה' חיים כולם

הנה אמרו חז"ל במסכת כתובות (ע"ז ע"ב) בעובדא דרבי יהושע בן לוי דמלאך המות הראהו את גן עדן וקפץ לתוכו ונשבע שלא לצאת. ולא ארבה בקושיות, אבל יוכן זה על פי דכתיב בפרשתינו (דברים ד' ג') עיניכם הרואות את אשר עשה ה' בבעל פעור כי כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו ה' אלוקיך מקרבך ואתם הדבקים בה' אלוקיכם חיים כלכם היום, וקשה וכי ס"ד שגם הדבקים בה' ישמידם כמו ההולכים אחרי בעל פעור, ומאי רבותיה (ראתם ראייתם) [דעיניכם הרואות].

אבל ענין מיתת נשיקה בצדיקים ומיתת כרת ומגפה ברשעים הוא, כי הצדיק אשר נפשו נדבקה בהקב"ה מתוך גודל החשוקה והדביקות היה ראוי שתדבק כדביקת נר כאבוקה והיה לאחד

הקב"ה ביה הנפש להשאר בגוף ובטמטור השתנהו נדבק הצדיק באור העליון הרשע במלאך המות

ותצא נשמתו בכל רגע, לולי ה' לא רצה עד הגיע עתו ליפטר מן העולם, אז מתדבק באור העליון וחוזר למקורה ושרשה י', אבל עד הזמן ההיא כתיב (תהלים קל"ט ה') ותשת עלי כפכה, שהקב"ה כופה אותה להשאר בגוף י'. וה"ה ברשע אשר נכרת ממקור ושרש אילן הקדוש ושוב נפשו דבוק בס"ם הוא המסיתו ומדייתו לשאול תחתית, וראוי כל רגע שתדבק נפשו במלאך המות, לולי הקב"ה מחיהו עד זמן ועידן אולי ישוב או נפקא בנין דמעלי או טעם אחר, אבל כשהקב"ה מסיר השגחה הנ"ל אזי הצדיק כמעט רגע נדבק באור העליון בנשיקה, והרשע כמעט רגע מת במגפה.

הליכה בעלמא אחרי בעל פעור מיד השמידו, והדבקים ממש שיותר היה ראוי שיסתלקו חיים כולם

והנה לחד דעה בסנהדרין (ס"ד ע"א) (ויצמדו) [הנצמדים] לבעל פעור (במדבר כ"ה ה') רק כצמידים על ידי אשה שאינו חיבור גמור, ואתם הדבקים דביקות ממש, ואם כן יותר היה ראוי שימותו הדבקים בנשיקה מאת אשר ימותו הנצמדים במגפה, ונהפוך הוא כי מתו כ"ד אלף הנצמדים ברגע אחד. והיינו עיניכם הרואות השגחה עליונה כי כל איש אשר הלך אחרי בעל פעור הליכה בעלמא כמחשבת עבודה זרה מיד השמידו ה' אלוקיך, ואתם הדבקים שיותר היה ראוי שיסתלקו בדביקותם והנכם חיים כלכם היום.

ז' אב דרוש ז' [שכ"ו א'] ד"ה ואבכה, כתב מרן מקור אחד לתקנת הצומות. י. כ"ה בתועליות הרלב"ג התועלת התשיעי. יא. ראה פנים יפות פרשת ואתחנן ד"ה אעברה. וע"ע לעיל דרוש ב [ש"ל ד'] ד"ה ולבוא. יב. ז"ל מרן בהת"ס עה"ת פנחס קמ"ב א' ד"ה וראיתו: "ענין מיתת נשיקה היא דביקת הנפש באור עליון עד שלא יסבול זה הגוף ויפרדו איש מעל אחיו הנפש מהגוף". וע"ע תול"ם בראשית ע' א' ד"ה ונשתחווה, חיי שרה ע"ו ב' ד"ה ויהיו (א). יג. עיין ילקוט תהלים רמז תתפ"ט. וע"ע לעיל ח"ב ה' טבת דרוש כה [ק' ב'] ד"ה ליישב ובמצויין שם.

נפשו של ריב"ל דבקה לגמרי בקדושת גן עדן ונשארה שם. ומלאך המות לא ידע מדרגתו שהגיע כ"כ

והנה רבי טב מלאך המו ראייה רוחו שדבקה נפ שכמעט יצ קפיצתו לת שהיתה עוז שימשך גג ולא יתפרד שאפשר כן יהושע בן מלאכים אי בני אדם א אירע לו כ וו

והנה בלי הקו קדושת הא וישבע של בה, על כן ידע שהקב אמנם אמרי בן לוי שהי אם כל ימ לו בעולם ו זו יתירו לו מעולם, הנו מסתמא גם מעולם על על ראיית אמר אתה לך שוב מ: יד. ראה תוס